

Dublet

1425 pentru unitatea culturală a tuturor Românilor

Inv. A. 51.835

ROMÂNIA

ȘI

POPOARELE BALCANICE

DE

V. Arion, V. Pârvan, G. Vâlsan, Pericle Papahagi
și G. Bogdan-Duică.

139636

Donațiune
ION BOGDA

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA ROMÂNEASCA, STR. IZVOR, 14

1912

P R E F A Ț Ă

Războiul balcanic a pus patriei noastre întrebarea : «România, ce faci tu, ce vei fi tu în viitor ?»

Toată lumea românească a dat răspuns.

«Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor» l-a dat într-o serie de conferințe rostite în două seri în sala Ateneului român și în multe adunări populare.

O parte din conferințe, cele mai caracteristice, se găsesc în acest volum.

Meetingurile ținute de secțiunile ligii din toată țara au dat glas simpatiei calde pentru frații din Macedonia și au pus în lumină clară interesele naționale ale pieții noastre de aici înainte. Incoronarea adunărilor a fost marele meeting din capitală, ținut Duminică, în 18 Noiembrie 1912, în sala Eforiei. Dintre cuvântările ținute acolo de Români distinși, reproducem aici numai două : pe ale președintelui «Ligii». Regretăm că nu le avem întregi și că, nefiind stenografiate, trebuie să ne mulțumim cu noțele gazetelor.

Trimițându-le în lume, credem că vorbirile și conferințele vor fi încă de folos aceluia mare public care se interesează de soarta poporului român de pretutindeni.

G. Bogdan-Duică.

secretar general al Ligii.

Prietenia noastră cu Bulgaria viitoare

Prin pacea, care se va încheia, între alianța balcanică și Turcia se va crea în Orientul balcanic un nou «status-quo» la menținerea căruia, în afară de cele două puteri mari, Austria și Rusia, nu va fi direct interesat decât unul singur dintre statele balcanice : Bulgaria. În adevăr, Grecia va mai avea de luptat pentru unirea cu patria mună a insulelor dinspre Asia-Mică, precum și a unei părți chiar din litoralul Macedonic sau Asiatic. Serbia și Muntenegru, strânse în aceleași cătușe economice ca până acum, de Austria, vor agita în Bosnia și Herțegovina, sprijinite pe părinteasca prietenie a Rusiei. Cât privește Turcia și Albania, ele vor fi de aici înainte remorcate de diferite puteri mari, ca Anglia, Austria, Italia ori Rusia, neavând un cuvânt hotărâtor pe baza unei politici pur naționale.

Singură Bulgaria își va fi îndeplinit nu numai idealurile ei de unitate națională, dar va fi cucerit chiar o sumă de teritorii străine, cu caracter colonial, întinzându-se până la Marea Egee, cel puțin între Dede-Agaci și Seres, dacă nu chiar până la Salonic și golful Xeros. O întindere de caracter imperialist, mai departe către Constantinopol, îi va fi făcută probabil imposibilă de celelalte puteri, cari au tot interesul ca strămtorile să fie în mâna unei puteri maleabile ca Turcia.

Cel mai primejdios element de desordine în Orientul Europei se arată însă a fi pe viitor România. Naționaliștii români își manifestă de pe acum intențiile lor dușmănoase față de Austria și Rusia, dela cari au de cucerit Banatul, Ardealul, Bucovina și Basarabia. Unitatea de interese a Rusiei cu Austria în ce privește apărarea față de dușmanul lor comun, România, le va face ca cel

puțin în această chestie să fie de acord. Nici Austria biruitoare, împreună cu România, împotriva Rusiei, nu va da — se crede, mai târziu — României Basarabia ; nici Rusia biruitoare, împreună cu România, împotriva Austriei, nu va da României Ardealul (decât doar în schimbul Moldovei întregi).

Naționaliștii români, având, probabil, în vedere aceste considerații, s'au gândit la o alianță a României cu puterile din Balcani, prin ajutorul cărora să poată lua cel puțin dela Austria ținuturile românești de peste Carpați. Pentru a-și asigura această prietenie, numiții naționaliști au declarat că se bucură sincer de toate progresele Bulgariei și Serbiei, că nu au nici cea mai mică pretenție de rectificare de graniță, ori de amestec politic în peninsula Balcanică, mulțumindu-se cu un simplu episcopat și cu asigurarea libertății limbii române în școală și biserică pentru Românii din Macedonia, întru cât toate tendințele și toate idealurile românești, au a fi susținute și dezvoltate spre Nord, iar nu spre Sud.

Fără îndoială, dintre toate statele balcanice cel mai puternic și pe sprijinul căruia s'a pus cea mai mare greutate e viitoarea Bulgaria mare. Acest stat e și singurul care în viitor va putea face o politică neafărnată națională, el fiind despărțit de Rusia prin România, iar de Austria prin Serbia, și ca atare absolut neaccessibil unui atac din partea acestor două puteri. Dinpotrivă, Serbia pentru un viitor necalculabil de îndelungat va fi o simplă anexă a Rusiei în Balcani. Admițând acum, din partea României, o renunțare deplină și definitivă la Basarabia, România ar putea, în cel mai bun caz, să se bucure de un sprijin din partea Rusiei, analog cu cel acordat Serbiei și impunând politicii române, pentru toată viitorimea, un caracter slavofil, dacă nu chiar slavomorf.

Admițând aceste fapte, Bulgaria va fi totuși nevoită să facă o politică austrofilă și antirusă. Deși stat slav, ea nu și poate vedea garantată viața ei specific națională, decât într'o sustragere dela influența prea covârșitoare a Rusiei. Înglobarea României în sfera de interese a Rusiei înseamnă pentru Bulgaria ajungerea Rusiei la granițele ei și deci subjugarea ei politică și culturală de către Rusia.—De altă parte, Bulgaria, ajunsă la Marea Egee și mărginindu-se direct cu Grecia, va intra cu Grecia în acelaș conflict de interese pe uscat, dar mai ales pe mare, în care se află Germania cu Anglia. E probabil că din această cauză ea se va uni cu stăpânitoarea insulelor grecești și coastei asiatice grecești, Turcia, și

Fig. 1. — *Bulgaria*
Români câmpeni în Vidin

deci ea se va întâlni în susținerea imperiului otoman, ca putere mare în Asia-Mică, și cu Germania, cea de-a doua mare putere a Triplei-Alianțe. Dacă politica Bulgariei va fi condusă în această direcție consequent și prudent, ea va stăpâni cât de curând prin comerțul și marina ei de război bazinul răsăritean al Mediteranei.

Pentru o Bulgarie concurată și amenințată mereu de Greci în Sud, va fi de un interes vital o asigurare a granițelor ei în Nord. Această asigurare se va putea face numai în două chipuri: sau printr-o prietenie sinceră cu o Românie mai puțin puternică decât ea, și care să-i servească ca un element izolator dinspre cele două mari puteri, deopotrivă de absorbante ca influență, Austria și Rusia, — sau, dacă România va părăsi tradiționala ei politică pașnică și va încerca să se mărească, periclitând echilibrul apropiatului «status quo» al păcii din Londra, atunci Bulgaria va fi nevoită să intre chiar în alianță cu cele două puteri ale Triplei, Austria și Germania, cu care am văzut cum — Bulgaria va fi pentru totdeauna strâns legată în interesele ei culturale și economice. În special, Austria și Bulgaria își vor garanta reciproc integritatea teritoriului din partea unui atac al României.

Am omis până acum de a vorbi de Serbia pentru următorul motiv evident: Serbia prin ea însăși nu va putea fi primejdioasă nici Austriei, nici Bulgariei. Unită cu România, dar fără Rusia, ca de asemenea nu va putea realiza idealurile ei naționale. Unită și cu România, și cu Rusia, Serbia va deveni primejdioasă, ca și România, atât pentru Austria, cât și pentru Bulgaria. O Bulgarie puternică va putea însă ține în frâu, grație mai ales splendidei granițe, pe care Bulgarii o au dinspre noi, toate forțele românești. La sfârșitul războiului, Serbia și Rusia fiind biruitoare (presupunem cel mai bun caz) își vor lua ce le va plăcea din Austro-Ungaria, asigurând României, iarăși în cel mai bun caz, integritatea teritoriului ei *actual* (minus Moldova și plus Ardealul).

Din toate cele de mai sus rezultă în chip logic că după încheierea păcii cu Turcia, Bulgaria va fi nevoită din pricina dușmăniei cu Grecia și a fricii de o prea mare dragoste din partea Rusiei, să intre la înțelegere cu Triplea-Alianță. Dacă această înțelegere îi va reuși, ceea ce este foarte probabil dat fiind bunul nume de care se bucură mai ales în urma războiului, România nu va mai avea decât două alternative: aruncarea fără discuție în brațele Rusiei și o alianță cu Serbia, în vederea realizării idealu-

rilor ei naționale peste Carpați, —sau, cum e mai probabil, o prietenie foarte obsequioasă, ca și până acum, atât cu Austria, cât și cu Rusia, și deci o prietenie absolut neturburată și cu Bulgaria.

Bulgaria nu are în adevăr, în împrejurările actuale, precum și în cazul unei rămăneri a noastre în aceeași situație, nici o nevoie ca să ne ia Dobrogea. Iar dacă pe viitor, prin cine știe ce imprudență a noastră, ea s'ar vellea nevoită a interveni împotriva României, încă tot nu ar fi nevoie ca să se întindă mai departe, creindu și o dușmănie prea mare la noi, căci o graniță mai bună ca cea de astăzi, în orice caz, n'ar putea căpăta spre noi.

Incheind deci această primă parte a expunerii mele, sunt de părere: 1) că toate interesele Bulgariei viitoare stau în perfectă concordanță cu acelea ale Triplei Alianțe, iar nu cu acelea ale puterilor ortodoxe, Grecia, Serbia și Rusia; 2) că România va putea păstra prietenia cu Bulgaria numai întru atât de strâns și întru atât de continuu, întrucât neamul nostru va renunța la orice ideal politic național peste Carpați.

Trec acum la partea a doua a problemei.

Dacă prietenia noastră cu Bulgaria exclude orice ideal național în Nord, care este pentru momentul de față linia noastră de conduită?

Evident că o Românie, care din punctul de vedere al graniței stă la discreția Bulgariei, nu mai poate fi pe viitor capabilă de nici un act de voință națională, care ar contracara măcar cât de puțin interesele Bulgariei. Presupunând însă, că peste câteva decenii împrejurări politice excepțional de favorabile ne-ar îndemna să încercăm realizarea idealului nostru politic național, situația noastră față de Bulgaria va fi aceasta: 1. Pentru cazul că ar lupta contra noastră, ea va putea invada țara și toate forțele noastre de abia vor fi deajuns pentru a o alunga. 2. În cazul când va păstra neutralitatea, cum am păstrat-o noi astăzi, ea va cere cel puțin compensații economice, dacă nu și teritoriale, chiar pentru cazul când noi n'am obține nimic prin războiul nostru. 3. În cazul pe care noi îl credem imposibil (precum pe cel de al doilea îl credem puțin probabil) că Bulgarii ne-ar da ajutor pentru războiul nostru, ei vor cere în chip firesc compensații teritoriale.

De unde le vom da? În situația actuală, singura soluție

care ni se pare potrivită cu interesele noastre naționale este aceea de a ne asigura oare care libertate de acțiune în toate direcțiile, nelăsându-ne terorizați ca până acum chiar și de cel mai mic dintre statele care ne înconjură. Dacă nu am mobilizat la începutul războiului balcanic, n'am făcut rău, căci am fi fost odioși în fața întregii lumi civilizate, că nu lăsăm pe creștinii din Balcani să și libereze pe frații lor oprimați. Dar că n'am încheiat atunci o convenție cu Bulgaria în sensul anexării cadrilaterului, imediat ce Bulgaria ar fi anexat vreun teritoriu din Turcia, aceasta a fost și imprudent și nepatriotic. Astăzi, după jertfele făcute, Bulgaria nu ne mai poate da cadrilaterul, pe care înainte de război, după cum au spus-o singuri prin ziarele lor, ni l-ar fi dat fără nici o supărare, având în vedere întinsele teritorii pe care se gândiau să le cucerească în Macedonia și în Tracia, și pe care astăzi le-au cucerit, nu cu ajutorul nostru binevoitor, ci împotriva hănușelilor și invidiei noastre (cel puțin așa au tot dreptul să gândească, după chiar vorbele unora de-ai noștri). Dar nu numai cadrilaterul, ci nici o palmă de pământ nu mai pot cedă ei astăzi nimănui fără războiu.

Dacă totuși, amenințați și din partea Turciei și din partea Greciei, ar crede oportun ca, deocamdată, să cedeze amenințărilor noastre, dându-ne o modestă rectificare de frontieră, resentimentul lor nu va fi mai mic, decât dacă le-am fi luat prin război linia Șiștov-Burgas.

Prin urmare, astăzi nu ne rămâne decât sau să renunțăm la tot, cu pace și prietenie, abdicând firește și pe viitor dela orice idealuri mai îndrăznețe, -- sau să purtăm război pentru cucerirea unui cât mai mare ținut, pe care în viitor să li l ținem înainte ca o compensație dreaptă și meritată a ajutorului efectiv ce ni l-ar da pentru realizarea idealurilor noastre. Fără ostatici bulgari, pe care să-i avem ca cheazășie pentru bunul tratament al fraților noștri din Macedonia, incorporați, tot prin nevrednicia noastră, la Statele balcanice, iar nu liberați și ei printr'o Macedonie autonomă, -- pe care n'am cerut-o oficial și pentru care nu mai putem azi face războiu -- noi nu vom putea niciodată ridică glasul, așa ca să fim ascultați la Sud, atunci când frații noștri vor fi oprimați.

Fără un război, care să ne ridice și în fața noastră și în fața Europei, astfel ca să nu cădem aici pe al doilea ori al treilea plan iață de Bulgari și Sârbi, și care să ne dea în mână un teri-

toriu de schimb pentru alte teritorii scumpe nouă, zădarnic ne mai gândim la unitatea noastră națională.

Câtă vreme Bulgaria nu ne va respecta, temându-se de noi, ea nu va fi nici prietena, nici ajutătoarea noastră. Nu păstrează nimeni prietenie cuiva pe care îl disprețuește.

Imprejurările vitrege, pe care le-am analizat în partea întâi a acestei expuneri, constatând că se opun realizării idealului nostru național, nu pot fi înfrânte decât prin curaj civic, încredere în noi înșine și forță reală economică și armată.

Prietenia statelor balcanice nu ne poate da, chiar de ar vrea ele, unitatea noastră națională. Iar dacă această unitate nu se poate înfăptui decât prin sprijinul brațelor românești, atunci orice individ în plus, locuind în granițele statului român, crescut în orice direcție, va fi de ajuns de bun măcar ca «chair à canon», dacă nu și ca element activ în cultura românească.

Și totuși încheind îmi aduc aminte de spectrul care îi înspăimântă pe ai noștri, spre a nu face război cu Bulgaria și a rămâne în binecuvântata pace de până acum: Este amenințarea cu Rusia, la care nu îndrăznim să răspundem cu amenințarea cu Austria, întrucât față de purtarea noastră din ultimul timp, când după 30 de ani de politică filo-austriacă fără foloase, puteam face un an această politică cu multe foloase, noi am jignit această putere și i am arătat noi înșine că nu știm să ne folosim de prietenia ei.

Urez partizanilor oficiali și neoficiali ai alianței noastre cu Balcanicii mai mult succes în exploatarea legăturilor de prietenie cu acești noi protectori ai noștri.

15 Decembrie, 1912.

V. PĂRVAN

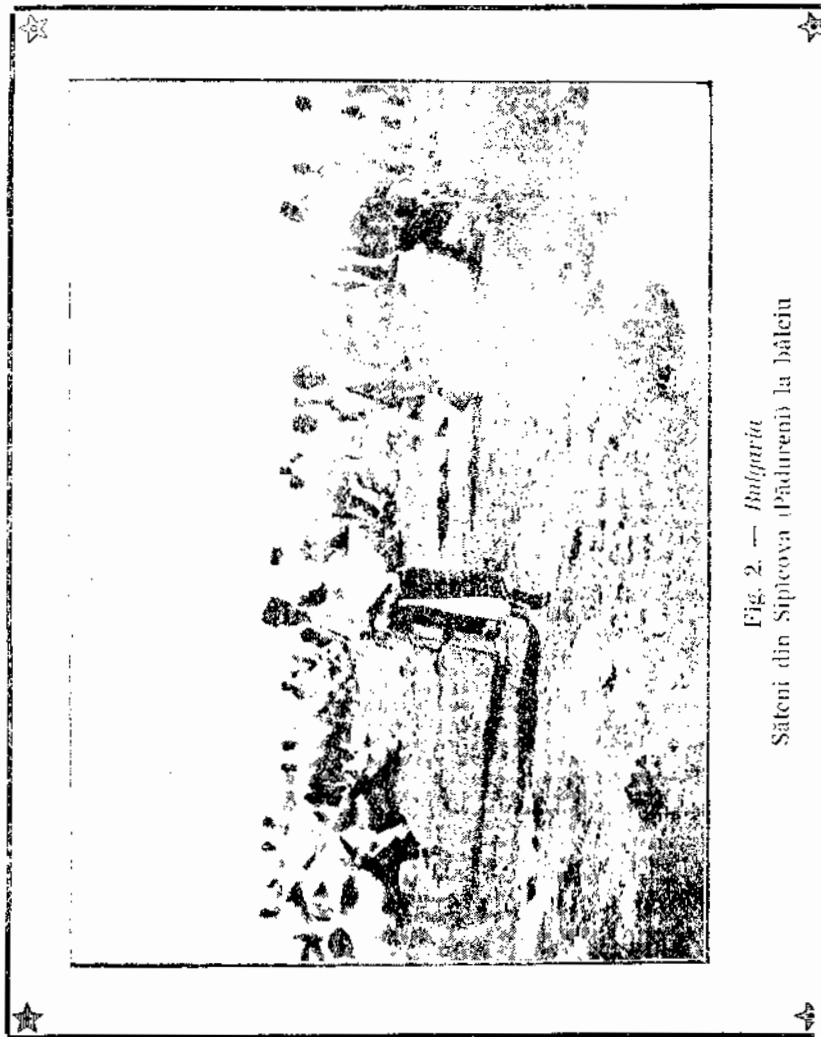

Fig. 2. — *Bulgaria*
Săteni din Sîpcova (Pădureni) la băleiu

ROMÂNII DIN BULGARIA ȘI SERBIA

(Așezare, vechime, număr, fizionomie, stare economică și socială)

Insemnatele evenimente din Balcani au fost, din punct de vedere național, un fericit prilej de a se aduce la cunoștința celor mulți elementul românesc din Bulgaria și Serbia, — element până acum ignorat nu numai de publicul mare, ci chiar de o parte a păturei culte românești. Foarte mulți cititori de ziare au fost mirați citind telegrame care vestiau că Sârbii au pus în fruntea focului din Balcani *regimentele românești* din Craina, Pojarevaț, Timoc și că la Șiștov în Bulgaria preotul, dând binecuvântarea trupelor care plecau spre războiu, s'a rugat pentru Regele Carol și a vorbit aducând elogii vitejiei Românilor din care se compune *majoritatea garnizoanei Șiștov*. Tot acolo colonelul, care trebuia să ducă în grabă prima hrană pentru tunurile turcești, a declarat că e mândru că are sub comanda sa ostași români, pe care i-a admirat și în *războiul cu Serbia* (1886), „când soldații de origine românească au luptat cu multă vitejie“.

Zvonul despre această populație românească nu s'a răspândit numai în țara noastră. Ziarele străine, comentând atitudinea actuală a României, încep a pomeni de Români din Bulgaria și Serbia. Avându-i în vedere „*Deutsches Volksblatt*“ scoate concluzii destul de îndrăznețe :

„Alianța balcanică face războiu pentru un principiu național, spre a desrobi popoarele balcanice. Însă în Bulgaria locuiesc 80 de mii de Români, în Serbia 100 de mii. Ar fi dar drept și nimerit a-i alipi pe aceștia de Români“.

Nu e gândul meu să discut dreptatea sau nedreptatea unei astfel de concluziuni. Cred însă că, dacă astfel de lucruri se pun în discuție, ele trebuie puse *cu toată preciziunea posibilă de date și de informațiuni*. Din această convingere a rezultat memoriul de față. El se întemeiază fie pe observațiuni proprii adunate în călătoriile la Români din Serbia și Bulgaria ¹⁾, fie pe literatura serioasă asupra acestei chestiuni.

Românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între orașul Vidin ²⁾ și râul Timoc, fiind astfel în continuare cu Românii din Serbia. Această bucată de pământ, cu adevărat românească în privința populației, cuprinde 36 sate curat românești. O altă fâșie de populație românească începe pe malul Dunării dela Rahova și ține până spre Șiștov (adică dela gura Jiului până la Zimnicea), iar dela Turtucaia, oraș cu mulți Români (în fața cărui se varsă Argeșul), începe alt ținut românesc, care cuprinzând Silistra se întinde până la hotarul Dobrogei, formând astfel o fâșie continuă cu Românii de aci. În afară de aceste grupări compacte, mai există, sau pe malul Dunării ca la Lom-Palanca, sau risipite în interiorul Bulgariei ca la Plevna și în jurul Vraței, alte multe puncte de populație românească.

În total sunt în Bulgaria, numărând numai satele descrise de profesorul Weigand ³⁾, 91 comune în care locuiesc Români, iar între acestea 45 comune au numai populație românească. Aci nu sunt trecuți însă Aromânii care în vreo 30 comune trăiesc în minoritate lângă Bulgari, iar în munții Rodope au pe înălțimi 12 sate, între care unul Băkiță cu 1000 locuitori ⁴⁾.

Înainte existau și mai multe localități cu Români, și în această privință marele învățat Jirecek ⁵⁾ afirmă hotărât că „elementul românesc a fost în Bulgaria cu mult mai puternic și că o mulțime de Români s'au slavizat de multă vreme“. Un

1) Aceste călătorii făcute împreună cu colegul G. Giuglea, din inițiativa noastră proprie, au avut scop pur științific — geografic, etnografic și lingvistic.

2) Sau *Diin*, cum îi zice Românii care încă mențin o numire străveche.

3) *G. Weigand: Rumänen und Aromunen in Bulgarien*, Leipzig, 1907.

4) *G. Weigand, ad. passim*.

5) *C. Jirecek, Das Fürstentum Bulgarien*, Wien 1891, pag. 123.

document geografic destul de recent avem și în harta lui Lejean (lucrată în 1857), care între apele Ogost și Vid înseamnă o mare pată de Români veniți, după spusa autorului, în vremea regulamentului organic. În această hartă sunt arătate ca românești satele: Ogodeni, Peștenii mari și mici, Cireni, Tudorișeni, Brușieni, Cremenii, etc., care după numire se cunosc că sunt românești. Românii de aci, pe care Jirecek îi credeă numai păstori macedoneni veniți pentru iernat, sunt atestați din nou ca statornici de Weigand, care îi găsește încă în cinci sate ale acestui ținut.

Însă ținutul cel mai întins, care pare a fi fost odată puternic populat cu Români, este cel din jurul actualei capitale bulgărești, Sofia. Pe o întindere cât a Dobrogei sunt presărate numiri vechi românești (Mingăș, Văcărel, etc.). Studiindu-le profesorul Weigand ajunge la încheerea că aci a fost o populație românească între secolul 10 și 15, populație care nu eră macedo-română, ci mai curând din grupul carpatic.¹⁾

Față de această vechime așezările românești de lângă Dunăre se pot menii nouă, cu toate că nu *preu* nouă. D. profesor Iorga găsește pe la 1600 Români în jurul Cernavodei²⁾ și dacă avem în vedere că acelaș Bărăgan se întinde în fața malului drept al Dunării până la Turtucaia, putem bănuii că populație românească a putut trece de mult și în împrejurimile Silistrei, unde de altminteri eră vad mai însemnat decât la Cernavoda. Cu această presupunere coincide faptul că în satul Vaidomir lângă Silistra există tradiția că Românii sunt veniți de peste două sute de ani.³⁾ Acciaș tradiție de peste o vechime de 200 de ani există și în satul Samovid de lângă Nicopol.⁴⁾

Pricina trecerii Dunării de populația românească probabil n'a fost numai una. Desigur că și în Dobrogea au venit să populeze malul bulgăresc mulți păstori cari rătăceau cu oile în stepele noastre. În această privință e caracteristic faptul că fâșiile de populație românească în Bulgaria coincid cu regiunile unde stepa e mai puternic dezvoltată în România. Însă

1) Weigand, op. cit. pag. 47-50.

2) N. Iorga, Geschichte des rum. Volkes, Gotha 1905, II pag. 389.

3) Weigand, op. cit. pag. 91.

4) Id. pag. 38.

pricina cea mare a acestei mutări în altă țară a fost regimul de stoarcere la care eră supusă țărănimea în epoca fanariotă și în vremea regulamentului organic. Bolintineanu în 1818, trecând pe Dunăre ca prizonier turc, e întâmpinat, unde șaiuca lui trăgea la mal bulgăresc, de blestemele mulțimii românești venite în marginea apei la vestea că trec pe Dunăre boeri români.¹⁾

În privința numărului, acești Români din Bulgaria sunt socotiți la 1857 de Lejean la 40.000. Numărătoarea din 1881 îi dă 19.070. Cifra nu e exactă și e suspectată și de Jirecek²⁾, care dă cazuri concrete de unde se vede cum numărătoarea trece la alte rubrici populațiunea românească. În ultimul timp statistica bulgărească, pusă pe baze științifice serioase, s'a apropiat de rezultate mult mai admisibile. Astfel recensământul din 1887, publicat în 1903,³⁾ dă 71.699 Români, iar în o lucrare recentă a profesorului Ischirkoff⁴⁾ sunt amintiți după socotelile din 1905, 88.109 locuitori bulgari „care vorbesc românește”, iar Români macedoneni 1738, deci un total de circa 90.000 Români mărturisii de însași statisticele bulgărești (în 1905). Urmând strict datele bulgărești și adăugând creșterile cuvenite populațiunii românești, urmează că în Bulgaria, înainte de războiul actual, se aflau, în afară de Aromâni, vreo 95.000 Români.

Se știe însă că într'un stat național o cercetare statistică, oricât de serioasă, făcută de autorități, va fi în totdeauna defavorabilă elementelor de naționalitate străină. Se știe de asemenea că populațiunea străină, mai ales când e într'o stare primitivă de cultură, din teama sau din speranța unor faloase, își lăgăduște naționalitatea, declarându-se ca făcând parte din neamul stăpânitor.⁵⁾ Desigur Aromâni nu se poate să li fost în 1905 numai 1738. În aceeaș vreme Weigand găsește numai păstori aromâni vre-o 3000. Afară de aceștia, Macedo-românii aleătuiesc o colonie destul de frumoasă la Sofia (vre-o 2000

1) D. Bolintineanu, Călătorii pe Dunăre. București 1911.

2) Jirecek op. cit. pag. 116 și 118.

3) Th. Ivantschoff. Résultats définitifs de recens. de la popul. de la princip. de Bulgarie. Paris 1903.

4) I. Ischirkoff, Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedlungsverhältnisse (Petermann's Mitt. 1911).

5) Pentru cazul nostru cf. Weigand, op. cit. p. 57-58.

Fig. 3. — *Bulgaria*
„Gheorghe ăl mic“ din Stanotăm, deputat în Sol

după Weigand, declarați însă 739), sunt risipiți prin toată Bulgaria de sud ca hangii, negustori, argintari și alcătuesc, după Jirecek și Weigand, o parte din populația satelor Peștera, Samolov, Bercovița, Orhanie, etc.

Asemenea și cifra Românilor dela Dunăre, calculată după statistică, este probabil sub realitate. Corespondența de ziar care pomenia de majoritatea românească a garnizoanei Șiștov este semnificativă în această privință.¹⁾

Fără nici o exagerare deci, în Bulgaria populația românească trece de 100.000 suflete.

Ca etnografie, Românii de lângă Vidiu — cei pe care i-am văzut de aproape — se împart în *Pădurenii* și *Dunărenii*. Această împărțire pare determinată de așezarea lor geografică: unii locuiesc în ținuturi de dealuri păduroase dela hotarul Serbiei, ceilalți în șesul foarte mănos de lângă Dunăre. Din această pricină Pădurenii se ocupă mai mult de vite decât Dunărenii, cari sunt în deosebi plugari. Există însă și diferențe etnice. Pădurenii poartă căciulă mare, cioareci, iar femeile o cătrință foarte mărunț încrețită semănând cu a Bulgarelor; pe când Dunărenii n'au cioareci, ci pantaloni, au flori multe pe cămașe și în genere port ca în slânga Dunării. Aceasta poate să însemne două strate de populație.²⁾

Acești Români din Bulgaria în privința situației materiale și în privința culturii par a sta mai bine decât cei din Serbia și din România. Cei izolați între sate bulgărești se desnaționalizează. Grupul de sate din jurul Vidinului rezistă însă foarte bine. Aceștia au și un deputat român în Stanotârn, iar negustorii din Vidin sunt nevoiți să învețe românește spre a-și putea desface marfa.

Noi—se pare—ținem foarte puțin seamă de toți Românii din Bulgaria, și, ca să dau câteva *fapte* povestite de Românii

1) E de semnalat și următoarea telegramă: „Sofia 24 Oct. -- În urma unei statistice făcute de statul major general s'a stabilit că actualmente se află încorporați în armata bulgară 26.000 de soldați de origine română... Toți acești soldați sunt pe câmpul de bătaie“, (Viitorul, 26 Oct. 1912).

2) D. prof. *Weigand*, cu privire la port, crede că populația românească a adoptat întru totul portul bulgăresc. Însă atât la Dunărenii cât și la Pădurenii sunt deosebiri evidente, care face pe localnici să distingă imediat, după port, pe un Român de un Bulgar.

din localitățile respective, spun : la școala din Sofia, care uneori are, alteleori n'are profesori, trimitem serioșilor Aromâni profesoare din București, îmbrăcate după ultima modă; iar la Turtucaia, când Românii de aci ni se plâng că n'au institutori, trimetem amenințarea că, dacă nu se astâmpără..., închidem școala!

Mărginindu-mă la acele date asupra Românilor din Bulgaria, cred că pot trece la a doua grupă de Români, mult mai însemnată.

Românii din Serbia locuiesc compact, lângă hotarul județului Mehedinți, un ținut care cuprinde *a șasea parte* din toată Serbia. Au pământ felurit, în care se află câmpii și terase cu cereale, coaste cu vii minunate și munți cu păduri întinse, cu mine de cărbuni, cupru și fier, cu marmoră și ape minerale. La apus se întind până la Morava, râul care taie în jumătate țara sârbească; la miazăzi trec de frumoasa piramidă a muntelui Rtanu și reprezintă astfel punctul cel mai înaintat spre sud-est al grupului etnic daco-român.

Înainte se întindeau și dincolo de Morava; și călătorul care trece cu trenul dela Niș spre Belgrad e uimit când nu departe de capitală dă de stațiunea *Vlaschi-Dol*, adică Valea românească, în care însă azi nu se mai află nici un Român. Spre S, spre izvoarele Timocului, hărțile actuale arată unele numiri cari dovedesc în trecut o populație românească: Vlașcopolie (câmpia românească), Vlașcoselo (satul românesc), Petrușa, Vlahovo, Tatmișița, Periș, Vlașca. Un indiciu caracteristic de desnaționalizare recentă e faptul că Țiganii, între muntele Rtanu și Piroț, în zece sate nu vorbesc decât românește. În Serbia de S-E mai ales, în jurul Piroțului și Nișului, în vremuri de demult populația românească trebuie să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populației vechi românești din jurul Sofiei. Ea e pomenită în legile și în hrisoavele vechilor țări sârbi¹⁾, și chiar acum unele localități ale ținutului mai păstrează caractere distinctive, după care învățatul sârb Cvijić a conchis că e vorba de o veche populație

¹⁾ B. P. Hașdeu, Resturile unei cărți de donațiune de pe la anul 1348, emanată dela împăratul sârbesc Dușan și relativă la starea socială a Românilor de peste Dunăre. (Arhiva istorică 1867, tom. III. p. 85--196).

românească desnaționalizată¹⁾. De altminteri, în cuprinsul regatului sârbesc s'ar fi aflând peste 250 numiri de *sate* alcătuite din cuvântul *Vlah*, afară de alte numiri de râuri, munți și chiar ținuturi întregi (Stari Vlah).

Mărginindu-ne la grupul compact românesc dintre Morava și Timoc, în privința vechimii lui, mai toți istoricii români și sârbi sunt de acord: nu avem dovezi de o mare vechime a Românilor din aceste ținuturi²⁾. De fapt însă nici aci nu trebuie să ne gândim la o populație *prea* nouă. Un document al Academiei române³⁾ pomenește în vremea lui Matei Basarab, deci înainte de 1651, de un sălaș de Țigani trecut peste Dunăre în ținuturile sârbești. Bine înțeles e vorba de Țigani, dar cum treceau Țiganii puteau trece și Românii clăcași. Lucrul se confirmă printr'un alt document, acesta dela 1630⁴⁾, în care se pomenește de un sat întreg de Români fugiți în apropierea Vidinului din pricina neomeniei boierului, care, speriat de urmările purtării sale, a trecut și el Dunărea, spre a înduplecă prin făgădueli pe săteni să se întoarcă în țară.

La 1696 marele geograf Marsigli, care călătorește pe Dunăre până la Ruscuc, pomenește pe Români astfel⁵⁾: „Ii (Valachi) Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis montis Aemi et Carpati“. Marsigli înseamnă în hărțile sale pe malul sârbesc numiri evident românești ca Palancutza și Banul. Dacă Româniul locuiau la 1696 malurile Dunării de unde încep munții, deci de pe la Golubaț (întocmai ca acum), aceasta înseamnă că populația românească trebuie să fi fost în acest ținut cu mult înainte de călătoria lui Marsigli⁶⁾.

Cred că în această privință, în lipsa izvoarelor istorice,

1) Dr. I. Cuijić, Grundlinien der Geographie und Geologie von Macedonien und Alt-Serbien, Gotha 1908, p. 123 și urm.

2) D. N. Iorga a exprimat odată părerea că „poate locuitorii dintre Timoc și Morava alcătuiau legături între Româniul din Dacia Traiană și și cei din Macedonia“. (Arhiva dela Iași II. p. 368—399).

3) Comunicarea lui G. Giugtea.

4) Comunicarea d-lui Boga, care ne-a însoțit în 1911 la Româniul din Serbia.

5) A. F. Marsigli, Danubius pannonico-mysicus, Haga, 1726, Tom I, p. 27.

6) Istoricul și geograful sârb V. Carić (*Sârbia*, Belgrad 1887, p. 160) presupune prima venire a Românilor în Serbia pe la 1381.

indicațiuni folositoare pot fi căpătate prin o privire geografică asupra ținutului ¹⁾.

Regiunea din jurul Porților de fier, fie ea în Oltenia, în Banat sau în Craina, geograficește e cu totul identică. Formele de teren se continuă de pe un mal pe altul, ca și când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpații nu se opresc la Dunăre, ci la Timoc, iar Dunărea, de pe înălțimi nici nu se vede și nu e indicată prin nici o scădere a terenului care să-ți amintească de o vale. Cât timp trece prin Cazane e un adevărat șanț, destul de îngust ca locuitorii de pe un mal să se înțeleagă la vorbă cu cei de pe malul protivnic. Comuni-cația pe uscat, în lungul apei, aci nu a fost posibilă; comuni-cația între ambele maluri însă a fost totdeauna ușoară, fiind înlesnită prin văi de râuri, care vin perpendicular spre Dunăre. Asemenea e înlesnită prin ocupația locuitorilor, care bine înțeles sunt mai ales pescari și pot mânui minunat luntrile. Obstacol mare pentru comunicația de pe un mal pe altul nu e nici Dunărea între Oltenia și Craina. Pe această distanță Dunărea n'are *luncă* — și lunca ar putea fi numită o piedică, cu toate că lunca de 10 km. lățime n'a împiedecat popularea din vechime cu Români a malului dobrogean. E un râu mareț, care curge printru două maluri identice. Deoparte și dealta se oglindesc satele albe. Și odată între aceste sate se făceau deseori inrudiri. Așadar Dunărea niciodată n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul.

Întrebarea esențială este însă dacă *din vechime* a putut fi populație românească în ținuturile sârbești.

Privind o hartă a ținutului se poate vedea că, în contur general, Dunărea face aci un mare unghi aproape drept (Belgrad-Severin-Vidin), strâns la miazănoapte de Banat, iar la răsărit de Oltenia. Ținutul Românilor din Serbia, mai ales Craina, se introduce ca o pană între Banat și Oltenia. Atât în privința Banatului cât și a Olteniei istoria certifică populație foarte veche românească până la Dunăre. Dacă lucrurile stau așa, atunci geograficește și etnograficește e greu să se admită că această populație a înaintat numai până în malul Dunării, când

1) Date geografice și antropogeografice mai amănunțite se pot citi în *G. Vâlsan*, *Românii din Craina Serbiei* (în Anuarul de geogr. și antro-

indicațiunii folositoare pot fi căpătate prin o privire geografică asupra ținutului ¹⁾.

Regiunea din jurul Porților de fier, fie ea în Oltenia, în Banat sau în Craina, geograficește e cu totul identică. Formele de teren se continuă de pe un mal pe altul, ca și când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpații nu se opresc la Dunăre, ci la Timoc, iar Dunărea, de pe înălțimi nici nu se vede și nu e indicată prin nici o scădere a terenului care să-ți amintească de o vale. Cât timp trece prin Cazane e un adevărat șanț, destul de îngust ca locuitorii de pe un mal să se înțeleagă la vorbă cu cei de pe malul protivnic. Comuniția pe uscat, în lungul apei, aci nu a fost posibilă: comuniția între ambele maluri însă a fost toldeana ușoară, fiind înlesnită prin văi de râuri, care vin perpendicular spre Dunăre. Asemenea e înlesnită prin ocupația locuitorilor, care bine înțeles sunt mai ales pescari și pot mânui minunat luntrile. Obstacol mare pentru comuniția de pe un mal pe altul nu e nici Dunărea între Oltenia și Craina. Pe această distanță Dunărea n'are *luncă* — și lunca ar putea fi numită o piedică, cu toate că lunca de 10 km. lățime n'a împiedecat popularea din vechime cu Români a malului dobrogean. E un râu mareș, care curge printre două maluri identice. Deoparte și dealta se oglindesc satele albe. Și odată între aceste sate se făceau deseori înrudiri. Așadar Dunărea niciodată n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul.

Întrebarea esențială este însă dacă *din vechime* a putut fi populație românească în ținuturile sârbești.

Privind o hartă a ținutului se poate vedea că, în contur general, Dunărea face aci un mare unghi aproape drept (Belgrad-Severin-Vidin), strâns la miazănoapte de Banat, iar la răsărit de Oltenia. Ținutul Românilor din Serbia, mai ales Craina, se introduce ca o pană între Banat și Oltenia. Atât în privința Banatului cât și a Olteniei istoria certifică populație foarte veche românească până la Dunăre. Dacă lucrurile stau așa, atunci geograficește și etnograficește e greu să se admită că această populație a înaintat numai până în malul Dunării, când

1) Date geografice și antropogeografice mai amănunțite se pot citi în G. Vălsan, Români din Craina Serbiei (în Anuarul de geogr. și antropogr. — II, 1914).

pământuri libere și de aceeași făptură existau și pe celălalt mal, când Dunărea nu era un obstacol de seamă și când adesea acest întreg ținut a fost sub aceeași stăpânire politică. Așa că, de când se admite existența Românilor până la Dunăre, în Banat și Oltenia, cam de atunci e probabilă existența Românilor în cuprinsurile sârbești de alături. Bine înțeles, prin chiar poziția de unghi care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populație românească. Astfel de curente, mai puternice în sec. 18 și 19, au putut da iluzia că Românii sunt atât de recentți în Serbia. De fapt însă, aceasta a putut face numai ca promontoriul românesc din Serbia să nu fie distrus, ba chiar să înainteze în paguba „mării slave“.

La drept vorbind, iată cum se arată pe alocuri „marea slavă“, chiar la 1829, când ofițerul prusian von Pirch călătoria prin munții din această parte a Serbiei :

„Numai poteci duc la Poreci. Cea pe care înaintam noi călări se urcă pe înguste și înalte spinări de munte, între păduri dese de fag și de stejar. Unde se arată câte un luminiș, se vedeau văile adânc tăiate, acoperite cu păduri nepătrunse... *Vedeam numai mereu ici și colo păstori valachi șezând la foc sau îndeletnicindu-se cu vitele în țarcuri mari*“.

Și mai departe :

„Acești păstori de obicei îi aprind focul la rădăcina unui copac bătrân, pe care îl ard numai pe o parte; astfel flacăra este apărută de vânt și nu are nevoie de ațâțare... Păstori de capre pricinuesc mari pustiiri, fiindcă doboară pe mari întinderi copacii tineri“.

Deci nu pământ de fapt al Sârbilor, ci pustiu de pădure, pe care păstorii români îl cuceresc prin mijloacele obișnuite de colonizare păstorească : arșițe și curățuri. Aci de sigur e de găsit origina multor sate de munte din aceste ținuturi și aceasta din vechi timpuri, dacă ne gândim la un citat din Marsigli, care în călătoria sa pe Dunăre observă că Românii „montes colunt libenter ob inveteratum usum“, adică : *„din obicei bătrân le place să locuiască mai bine în munte“*.

În privința numărului Românilor din Serbia, spre rușinea anuarelor statistice sârbești, care pareă s'ar că trebuie să fie

pământuri libere și de aceeași făptură existau și pe celălalt mal, când Dunărea nu cră un obstacol de seamă și când adesea acest întreg ținut a fost sub aceeași stăpânire politică. Așa că, de când se admite existența Românilor până la Dunăre, în Banat și Oltenia, cam de atunci e probabilă existența Românilor în cuprinsurile sârbești de alături. Bine înțeles, prin chiar poziția de unghiu care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populație românească. Astfel de curente, mai puternice în sec. 18 și 19, au putut da iluzia că Românii sunt atât de recenți în Serbia. De fapt însă, aceasta a putut face numai ca promontoriul românesc din Serbia să nu fie distrus, ba chiar să înainteze în paguba „mării slave“.

La drept vorbind, iată cum se arată pe alocuri „marea slavă“, chiar la 1829, când ofițerul prusian von Pireli călătoria prin munții din această parte a Serbiei:

„Numai poțeci duc la Poreci. Cea pe care înaintam noi călări se urcă pe înguste și înalte spinări de munte, între păduri dese de fag și de stejar. Unde se arată câte un luminiș, se vedeau văile adânc tăiate, acoperite cu păduri nepătrunse... *Vedeam numai mereu ici și colo păstori valachi șezând la foc sau îndeletnicindu-se cu vitele în țarcuri mari*».

Și mai departe :

„Acești păstori de obicei își aprind focul la rădăcina unui copac bătrân, pe care îl ard numai pe o parte; astfel flacăra este apărată de vânt și nu are nevoie de atâțare... Păstori de capre pricinuesc mari pustiiri, fiindcă doboară pe mari înlinderi copacii tineri“.

Deci nu pământ de fapt al Sârbilor, ci pustiu de pădure, pe care păstorii români îl cuceresc prin mijloacele obișnuite de colonizare păstorească : arșițe și curături. Aci de sigur e de găsit origina multor sate de munte din aceste ținuturi și aceasta din vechi timpuri, dacă ne gândim la un citat din Marsigli, care în călătoria sa pe Dunăre observă că Românii „montes colunt libenter ob inveteratum usum“, adică : «din obicei bătrân le place să locuiască mai bine în munte“.

În privința numărului Românilor din Serbia, spre rușinea anuarelor statistice sârbești, care pareă s'ar că trebuie să fie

publicații științifice, sunt nevoiți să spun că cifrele asupra Românilor, cari se dau dela o vreme, nu merită luare aminte. Avem a face cu unul dintre cazurile cele mai caracteristice, din care se vede cum autorități și publicațiuni științifice escamotează un neam. Spre a-și face cineva o idee de acest specimen de statistică, mă voiu mărgini să înșir datele de seamă cu privire la Românii din Serbia ¹⁾.

Întâia statistică sârbească, a lui Iacșici, la 1816, arată pe Români în număr de aproape o sută de mii (97.215), alcătuind astfel *peste a zecea parte* din populația de atunci a Serbiei. La 1859 se face un recensământ în care Românii — pomeniți numai în patru județe — sunt trecuți cu 122.593. La 1884 ei ating 149.713. De aci înainte cifrele statistice încep să-și piardă cumpătul. Căci peste șase ani (1890) Românii au scăzut cu peste 6000 (143.684), pentruca peste alți cinci ani (1895) să crească cu aproape 16.000, ajungând la 159.510, cea mai mare cifră înregistrată de Sârbi. — Probabil acest rezultat a adus o indignare vie în cercurile patrioților Sârbi, fiindcă peste cinci ani (1900) statistica îi reduce pe Români cu peste 37.000. Astfel că, după ultimul rezultat din 1900, Românii ar fi în Serbia 122.429, adică mai puțin cu 344 decât 41 ani în urmă. Chiar dintre aceștia numai 89.873 vorbesc românește. Restul de 32.556 vorbesc sârbește și românește și sunt trecuți deoparte, sub o altă coloană. ²⁾

Cifrele ultime sârbești sunt *hotărît false*. După ele ar însemna că în răstimp de 16 ani (1884-1900) populația românească a scăzut cu 29.000 suflete, pe când în același timp și în aceleași județe populația sârbească ar fi crescut cu peste 260.000 suflete!

Acest rezultat, pentru o minte corect gânditoare, e cu totul lipsit de seriozitate. Căci afară de războaiele în cari Ro-

1) Toți cercelătorii acestei chestiuni, fie Sârbi, fie de alt neam, au avut în todeauna cifre superioare statisticii sârbești. *F. Kanitz* (Serbien, Leipzig, 1898) pretuie, în vremea lui, pe Români la 123.000. *V. Karić* (op. cit. pag. 91, 92, 210) admite 140.000 Români cari vorbesc numai românește. *G. Weigand* (Die rumänischen Dialekte, Leipzig 1900, p. 15) socotește pe Români între 150.000—200.000.

2) Datele sunt culese din Anuarul statistic sârbești, care mi-au putut fi accesibile și din *T. Georgevici, Croz nașe Rumune* (Belgrad 1906). *Dela-limoc*, Românii din Serbia, București 1907, atrage atenția asupra falsității datelor sârbești. Tot acolo se găsesc detalii de cifre, pe alocuri însă cu greșeli.

mâinii au fost în totdeauna trecuți în primele rânduri — și aceste fapte de iubire creștinească e bine să se ție minte — n'au fost alte calamități cari să fi lovit mai mult pe Români decât pe Sârbi din ținut. N'au fost nici emigrări mari de Români, nici vre-o alluență deosebită de Sârbi, iar desnaționalizarea, cu toată silința cu care e condusă, față de un popor atât de conservativ ca cel românesc, n'a putut da până acum astfel de rezultate. 1)

Populația totală a celor patru județe, în cari locuiesc compact Români, eră în 1859 de 282.378, iar în 1900 de 635.286. Admițând pentru Sârbi *trei sferturi*, iar pentru Români *numai un sfert* din creșterea totală, tot ar rezulta că Români la 1900 erau în număr de 210.822. Ceeace ar veni — admițând procentul de creștere 1,723% pe an al Anuarului statistic sârbesc ultim (1908) — pentru 1912 cam vre-o 260.000 suflete. Însă această cifră obținută numai cu un *sfert* din creșterea totală a numai patru județe, nu poate fi decât *minimă*. În realitate numărul Românilor din Serbia e mai mare. Kanitz la 1896²⁾ numără numai în districtul Pojarevaț 48 sate curat românești și 54 sate amestecate, cu o populație românească de 59.525 suflete, pe care recensământul, făcut cu patru ani *mai târziu*, le scade la 41.457, — adică într'un singur județ cu peste 18.000 mai puțin decât cifra pe care o culege Kanitz. Nici lui Kanitz nu i s'au dat cifrele exacte. Și argumente pentru aceasta ne oferă însuș Anuarul statistic sârbesc din 1908³⁾. De aci se poate calcula că în acest județ media pentru fiecare localitate (lieu habité) — *omnițând orașele și târgurile* în care însă locuiesc și Români — este de 1025 locuitori (cu orașe și târguri 1142). Înmulțind această cifră minimă (1025) cu numărul localităților curat românești și cu jumătatea numărului localităților cu populație amestecată, rezultă că în 1900, în acest județ, erau aproape 77.000 Români, ceea ce ar veni pentru 1912 vreo 94.000 Români, numai în districtul Pojarevaț. După socotelile noastre, bazate de cele mai multe ori pe declarațiile primarilor și notarilor, populația românească *numai* din 30 de sate ale Crainei — sate pe care le-am cercetat mai amănunțit (în acest județ sunt

1) Cf. în această privință Weigand, ib. p. 16.

2) F. Kanitz, Das Königreich Serbien, Leipzig, 1904, p. 256.

3) P. 16--21.

mâinii au fost în totdeauna trecuți în primele rânduri — și aceste fapte de iubire creștinească e bine să se ție minte — n'au fost alte calamități cari să fi lovit mai mult pe Români decât pe Sârbii din ținut. N'au fost nici emigrări mari de Români, nici vre-o afluență deosebită de Sârbi, iar desnaționalizarea, cu toată silința cu care e condusă, față de un popor atât de conservativ ca cel românesc, n'a putut da până acum astfel de rezultate. ¹⁾

Populația totală a celor patru județe, în cari locuiesc compact Români, eră în 1859 de 282.378, iar în 1900 de 635.286. Admițând pentru Sârbi *trei sferturi*, iar pentru Români *numai un sfert* din creșterea totală, tot ar rezulta că Români la 1900 erau în număr de 210.822. Ceeace ar veni — admițând procentul de creștere 1,723 % pe an al Anuarului statistic sârbesc ultim (1908) — pentru 1912 cam vre-o 260.000 suflete. Însă această cifră obținută numai cu un *sfert* din creșterea totală a numai patru județe, nu poate fi decât *minimă*. În realitate numărul Românilor din Serbia e mai mare. Kanitz la 1896 ²⁾ numără numai în districtul Pojarevaț 48 sate curat românești și 54 sate amestecate, cu o populație românească de 59.525 suflete, pe care recensământul, făcut cu patru ani *mai târziu*, le scade la 41.457, — adică într'un singur județ cu peste 18.000 mai puțin decât cifra pe care o culege Kanitz. Nici lui Kanitz nu i s'au dat cifrele exacte. Și argumente pentru aceasta ne oferă însuș Anuarul statistic sârbesc din 1908 ³⁾. De aci se poate calcula că în acest județ media pentru fiecare localitate (lieu habité) — *omțând orașele și târgurile* în care însă locuiesc și Români — este de 1025 locuitori (cu orașe și târguri 1142). Înmulțind această cifră minimă (1025) cu numărul localităților curat românești și cu jumătatea numărului localităților cu populație amestecată, rezultă că în 1900, în acest județ, erau aproape 77.000 Români, ceea ce ar veni pentru 1912 vreo 94.000 Români, numai în districtul Pojarevaț. După socotelile noastre, bazate de cele mai multe ori pe declarațiile primarilor și notarilor, populația românească *numai* din 30 de sate ale Crainei — sate pe care le-am cercetat mai amănunțit (în acest județ sunt

1) Cf. în această privință Weigand, ib. p. 16.

2) F. Kanitz, Das Königreich Serbien, Leipzig, 1904, p. 256.

3) P. 16—21.

în total 72 comune) se ridică în 1910 la 50.000 suflete, pe când *întreg* județul e dat în statistica sârbească cu 45.647 Români. adică cu 7000 Români mai puțin decât avusese în 1881. Cu toate acestea e sigur, și controlul nostru a fost făcut pretutindeni în aceste sate, că cel puțin în Craina n'au fost treceri dela Români la Sârbi.

Se poate spune deci că, *după toate probabilitățile, populația românească în colțul NE al Serbiei se ridică la o cifră cuprinsă între 260.000 și 300.000.*

Bine înțeles aci nu e cuprinsă populația de Români macedoneni răspândită în toate orașele și în foarte multe sate, nici populația de păstori din munții Kopaonic în ținutul Stari-Vlah, nici cea din spre Ujițe, al cărei număr nu l-am putut stabili hotărît.

Din punct de vedere etnografic e de menționat împărțirea locală în *Munteni* sau *Ungureni* și *Mărginiuți* sau *Țereni* (între aceștia fac parte și *Mistrișoii*). Această împărțire corespunde evident unei diferențieri etnice și arată, cum e natural, legături pe deoparte cu Banatul, pe de altă parte cu Oltenia. Deosebirea e hotărîtă în înfățișarea fizică, în așezare, limbă, port și obiceiuri. Chiar starea economică e deosebită. Țerenii, Mărginiuții, așezați pe terasele și câmpiile Dunării, sunt agricultori, au sate mari și o situație înfloritoare. Ungureni, Muntenii ocupă înălțimile și sunt în realitate o populație de păstori fixată, care n'a trecut însă decât în parte la starea agricolă. Au predilecție pentru locuirea împrăștiată, la sălașe, de aceea satul propriu zis e mic și aproape pustiu; ei își fac semănăturile și vilele pe culmi, în curăturile din mijlocul pădurilor. Chiar cimitirele, mai ales în vechime, le așezau pe culme. Mai puțin înstăriți decât Țerenii, ei sunt însă păstrători mai credincioși ai unor obiceiuri rare. Căci cu toate asemănările cu Românii din stânga Dunării, avem în Serbia elemente cari dau populațiunii o fizionomie aparte. Menționez opugele femeii deosebite de cele din Banat și Oltenia, căciula uriașe făcută dintr'o oaie întregă (călăbăl, ciubara), găteala de cap a femeii (ceapsa și pletséri), ciudatul joc hipnotic de Rusalii, obiceiuri speciale la nuntă, arderea cu fier roșu la ceafă a bătrânilor bolnavi, etc. Există asemenea unele elemente, în special la populația de păstori, care te fac să te gândești și la grupul macedo-român. O legătură nu e de

Fig. 9. - Săteni din Dulhoca (Pojareva).

mirare, când avem în vedere că păstorii români vin și azi cu turmele până la izvoarele Timocului ¹⁾, până în câmpia Vidinului și la Lompalanka, când ne gândim că Bregovenii de lângă gura Timocului sunt în mare parte Români macedoneni și că în Craina se povestește de sale a căror populație a venit dinspre sud, din *fundoan'e* ²⁾.

Astfel că din punct de vedere etnografic se pare că această regiune reprezintă o urmă a unei vechi punți de legătură între grupul daco-român și cel macedo-român, punte care, după toate probabilitățile, nu s'a sfârșit de prea multă vreme. Toate aceste presupuneri se întăresc prin cele spuse asupra vechii populații românești în Serbia și prin cercetările de toponimie și filologie asupra ținutului ³⁾.

După cum s'a văzut din cifrele statistice, guvernul sârbesc ar fi încântat să facă să dispară populația românească din Serbia. Oficial având cel mai dulce zâmbet pe buze, îndemnând la legături trainice de prietenie cu România, statul sârb își dă toate silințele să ucidă ca popor pe cei trei sute de mii de străini care îl incomodează. La vama se distruge orice publicație românească, pe care mii de Români trecuți în țara noastră la muncă ar voi să o treacă în Serbia. Satele au notari aduși dintre Sârbii șoviniști ai Banatului și aceștia îndeplinesc rolul de spioni ai locuitorilor. Învățătorii cari știu românește sunt strict opriți să vorbească această limbă. Copiii români care urmează la școală sunt pedepsiți, dacă sunt auziți că vorbesc românește ⁴⁾ și sunt indemnati să hulească numele de Român. Toate satele și cătunele românești au școală (ceace nu se întâmplă cu satele sârbești) și, după cum mi-a explicat un învățător, în regiunea românească școala are un an suplimentar preparator, în care copilul nu învață nici să citească, nici să scrie, *ci numai să vorbească sârbește*. Biserica se silește și ea să atingă aceeaș țintă. Mitropolitul a interzis prin circulară hotezarea cu nume românești și în biserici stă alifșată lista numelor care pot fi alese. Românii nu mai știu rugăciuni

1) *Weigand*, Die rum. Dialekte p. 19.

2) *G. Vâlsan*, op. cit. p. 14.

3) *G. Giuglea*, Românii din Serbia (Vechime, Stratificări etnice) Anuarul geogr. antropogeogr. An. II.

4) Școală românească nu există în Serbia.

în românește. Preoții duc o adevărată cruciată împotriva cărților bisericești românești. Căci trebuie să se știe că înainte Craina era sub ascultarea episcopiei de Râmnic, care trimetea cărțile sfinte, iar Domnii români au zidit biserici în ținutul românesc. O astfel de biserică, zidită de Radu cel Mare *la 1501*, se află azi în ruină la poala muntelui Rtanu, în localitatea Lopușnia¹⁾.

Acestea toate silnicii se fac pe făcute, cu zâmbete față de noi și cu ură în urma noastră. Un profesor, îmi pare de universitate, T. Georgevici, nu se rușinează să scrie cu privire la populația românească lucruri ca acestea :

„La ei nu se află femec sau fată cinstită, chiar de ar avea 13 ani... Fratele își prostituează sora, mama pe fiică-sa și asta nu e nici păcat, nici rușine... Furtul, beția, desfrâul și bătaia sunt lucruri obișnuite...

Chiar omorul nu e nimic, omorul brutal și bestial ca al animalelor sălbatice. „Au lipsă de curaj animalică și nu știu ce e mândrie ostășască“. Sunt „vicieni și răi, feriți și lacomi... La ei nu se află *nimic* înălțător și nobil în măsură deosebită“²⁾.

O astfel de descriere nu se poate citi nicăieri, despre nici un popor în lume. Au scris-o însă prietenii noștri Sârbi despre populația românească din Serbia. O astfel de descriere nu merită răspuns, dar merită atențiune din partea noastră³⁾. Cuvinte ca acestea ne vor hotărî poate să mai aruncăm ochii și peste Dunăre spre atâta sârmană gloată românească.

Dacă la acești Români nu se poate vorbi de o conștiință națională, se poate însă vorbi de un puternic instinct etnic. Acesta îl face pe Român să poată rezista tuturor silințelor de desnaționalizare și să spuie, în simplitatea lui, după ce a trecut prin școală, că el știe sârbește, că limba sârbească e cea mai frumoasă limbă, dar că lui tot mai dragă îi e limba pe care a învățat-o dela maică-sa. Acest instinct îl face să-și aducă

1) Buletinul monum. istorice 1914, fase, 16.

2) T. Georgevici, *Croz nașe Rumune*, passim.

3) Ea nu dovedește numai nenorocirea intelectuală a d-lui Georgevici, ci este expresia unei păreri mai răspândite între unii Sârbi, care totuș se silesc din răspuțeri să asimileze cât mai repede un neam atât de ticălos și care nu se gândesc la încercătura ce-și fac singuri spunând că Românii de aci sunt numai niște Sârbi desnaționalizați.

mereu aminte cu admirație că România, Vlașca, e o țară mare și bogată și se întinde până la Rus. Tot acesta îl face ca, simțind situația lui îndolnică de om care luptă și se jertfește pentru alții, care îl huluesc, să spuie cu amărăciune: „Noi nu suntem nici Sârbi, nici Români, ia, niște amărăți!“ Acest instinct îl face, văzându-te că-1 vorbești românește și nu te rușinezi să-i spui că ești Român, îl mișcă să spue cu privirea plină de duiosie: *«Ne-ar fi dulce să avem rând cu voi»*.

Concluzia rămâne; deci că alături de noi, sub ochii noștri, peste Dunăre, în Serbia și Bulgaria, trăește un grup compact de aproape 300.000 Români cari, în Serbia, sunt supuși celei mai îndărălnice propagande de desnaționalizare. Aceasta trebuie să o știe toată suflarea românească și trebuie să o afle și străinătatea. Avem o adevărată *Bucovină de sud*, mult mai primejduită, și de ca n'am vrut să știm nimic. De astă dată însă, în împrejurări când se duce un război pe tema *desrobirii neamurilor*, țara noastră nu mai poate uita această puternică provincie de Români, care trăește sub ochii ei și care trebuie să fie direct sub supravegherea ei. Dacă fatalitatea geografică a hotarelor naturale a făcut ca un mare fluviu, Dunărea, să-și mâne apele printre ținutul acestor Români și țara noastră și să însemne pe hărți și în mințile oamenilor o graniță pe care nu se gândește nimeni să o treacă, să se știe că o astfel de graniță trebuie să rămâe numai politică, nu și culturală.

Cerem comunicație liberă sufletească între noi și provincia românească din sudul Dunării. Să ni se îngăduie să deschidem școli cu învățători și cărți românești și să dăm tot sprijinul cultural populației de acelaș neam cu noi din Serbia și Bulgaria. Românul din Craina și Timoc, care a fost silit să uite până și pe „Tatăl nostru“ în limba lui, să se poată rugă iarăși Dumnezeuului pe care-l înțelege și să poată ascultă iarăși preot citindu-i în românește, cum a fost și până acum câtvă timp. N'avem neam de risipit nimănui și niciodată! O mare datorie prezentă a noastră e să aprindem flacăra conștiinței românești în România din Serbia și Bulgaria.

G. Vălsan

Aromânii din punct de vedere istoric-cultural

Dușmanii neamului românesc din Peninsula balcanică, ca să-și justifice prigonirile acestui element, din timpuri străvechi ne-au contestat : *a)* că n'am fi de aceeaș origine cu restul Românilor din Carpați ; *b)* că n'am fi vechi în locurile pe care le ocupăm și azi ; *c)* că chiar de am fi, n'am simți românește ; *d)* că n'am fi constituit niciodată o individualitate distinctă acolo ; *e)* că n'am fi fost și n'am fi nici acuma mulți ; *f)* și câte altele.

Îmi propun, în marginile celor câteva minute în care sunt chemat să vorbesc, să răstorn neadevărul tuturor acestor afirmări.

Ce sunt Aromânii ?

Astăzi, fără îndoială, nu poate fi om serios, care cercetând origina Aromânilor să nu se convingă de un lucru și anume : *Aromânii sunt una și aceeaș nație cu Daco-Românii.* Aceleași moravuri, aceleași obicei, acelaș fond etnic comun se constată atât la unii cât și la alții ; cercetați obiceiurile dela naștere, nuntă și moarte și veți fi surprinși cu câtă religiozitate sfântă se păstrează la fel, la toți Românii.

Mai presus decât toate acestea însă există un argument mai puternic, mai sigur în această privință. Este limba lor. Pentru un cercetător chiar superficial *limba română este una și aceeaș dincoace și dincolo de Dunăre.* Zic pentru un cercetător grabnic, căci învățații romaniști merg așa departe în

ce privește omogenitatea limbei noastre, încât nici nu admil *măcar dialecte* ¹⁾.

Și pe cât de adevărată este *unitatea limbei române*, pe atât de adevărat este că trunchiul acesteia este de *origine latină*, pe care apoi au venit și s'au suprapus elementele străine, târziu, după despărțirea Românilor, după ruperea lor în Aroniâni, Istrieni și Daco-Români; adică după încetarea înțită a legăturilor dintre ramura din dreapta și stânga Dunării.

Toate elementele străine din limba română sunt introduse după despărțirea lor, sunt relativ noi; sunt, după cum se obișnuște a fi caracterizate în știință, *post-dialectale*. Nici un cuvânt dar, în fața criticei, nu se poate dovedi a li intrat în limba română în timpul de formațiune a ei ²⁾. Niciunul! Toate

1) Pentru cine vrea să vadă locul ce ocupă limba română, inclusiv dialectul aromânesc, numit și macedonesc, în operele care tratează despre limbile romanice, să consulte, între altele, următoarele scrieri, și se va convinge de romanitatea dialectului aromânesc pe deplin: *W. Meyer-Lübke, Grammaire des langues romanes*, trad. par Eug. Babié, Paris 1890 Pag. 11 & 6: „Si nous commençons par l'est, nous rencontrons d'abord le roumain avec le macédonien et l'istrique. **Le macédonien montre en bien des points les traits les plus anciens**, l'istrique se rapproche du transylvanien; mais il a subi une forte influence slave, même dans son système phonétique etc.“ În „Grundriss der romanischen Philologie“ dialectul aromân este tratat la un loc cu limba daco-română. În toate cărțile elementare în care se vorbește de limbile romanice de asemenea dialectul aromânesc ocupă locul de onoare; printre ele *Vezi: Tiktin, Rumänisches Elementarbuch, Heidelberg, Dr. S. Pușcariu, Etym. Wörterbuch der rumänischen Sprache, Heidelberg: 1905*, în care dialectul aromân face parte intergrantă de l. română; *Candrea-Densușianu, Dicționar etimologic al limbei române, București: Densușianu, Histoire de la langue roumaine, Paris; Gartner, Darstellung der rumänischen Sprache, Halle 1904*, etc.

Dela Diez încoace dialectul aromânesc este privit de toți romaniștii ca romanic și încă ca unul dintre cele mai conservatoare. A insistă mai mult în această privință este de prisos.

2) Despre arhaizmele romanice păstrate în dialectul aromânesc ne vorbește și întrebunțarea numelor de orașe la întrebările *unde* sau *de unde*, arătând starea pe loc sau mișcarea fără prepozițiuni, întocmai ca în limba latină clasică: Așa se zice în aromânește: *stau Sărună*. (Stau la Salonic sau în Salonic); *mă duc Bitule* (Mă duc la Bitolia). Vezi în această privință *Semăndtorul*, Anul IX, 1910.

A se vede de asemenea și scrierile lui I. Bărbulescu, *Probleme ale statisticeii la Români*, București 1906; *Kad su pocete dau laze urumunjski jezic naj starije slavenske rijeci*, Berlin 1908.

sunt posteriore formațiunei limbei românești, care a trebuit să dureze, după modesta mea părere, până în sec. al VIII-IX. Ele sunt intrate după sec. al X, bună parte începând cu sec. al XI și al XII.

Nu mai pomenesc de elementele maghiare. Acestea se găsesc numai în limba daco-română. Niciun cuvânt ungurese nu se constată în dialectul aromân.

Elementele grecești, mai numeroase în dialectul aromân, sunt de asemenea noi, recente. Iar cât privește pe cele turcești, ele se introduc în l. română de dincolo și dincoace de Dunăre după venirea Turcilor în Europa, în mod independent ¹⁾.

Numai puține cuvinte albanezești înlățișează caracterul vechimei în limba noastră. Este însă firesc acest lucru, întrucât atingerea cu Albanzii a fost mai vie în trecut.

Omițând cuvintele străine, de ordine mai mult culturală, importante ca unele care ne vorbesc de legăturile, de contactul ce l-a avut neamul nostru după despărțire cu diverse popoare, se vorbește la Carpați și Balcani una și aceeași limbă latină. Ferindu-ne de suprapunerile străine, ne putem înțelege cu mare ușurință toți laolaltă. Aceasta s'a putut vedea mai ales în excursiunea întreprinsă anii din urmă de o seamă de învățați români veniți în Macedonia sub conducerea D-lui Dr. Istrati și Murgoci. Toți excursioniștii se puteau înțelege perfect cu poporul aromânesc și fără greutate. Nici umbră de îndoială deci asupra unității etnice a Românilor de pretutindeni.

Suntem vechi în Peninsula balcanică. Cine ar putea tăgădui că nu existăm de două mii de ani în aceste locuri? Nu suntem noi din timpul glorios al cuceririi romane a acestei părți a Europei? Căci, nu-i vorbă deșartă că existăm acolo deodată cu cucerirea Albaniei ilirice de pretorul Anicius și a Ma-

1) În *Densușianu*, Histoire de la langue roumaine, se găsește literatura lucrărilor care vorbesc despre elementele străine în l. română. Înlămpinarea ce se poate face cu privire la așa zisa vechime a elementelor slave în românește este, că ele ar fi trebuit să fie identice și în dialectul aromânesc și s'ar fi supus la legile de prefacere a limbii române din epoca ei de formațiune. Vechimea acestora ca și a celor grecești, ungurești, turcești, se urcă la epoca de despărțire a Românilor, deci recentă. Toate cuvintele grecești din limba Aromânilor, după cum am spus, sunt noi, după introducerea limbei grecești în biserică la Aromâni, cea mai mare parte după venirea Turcilor în Europa.

cedonici de consulul Paul-Emiliu (168 a. e.). Titu Lăviu (cart. 43, cap. 34) ne spune hotărît că mare parte din locuitorii acelor țări sunt nimiciți sau duși în Italia și înlocuiți cu populațiuni romanice, de sigur din considerațiuni militare, ce nu-i locul aci a le discuta.

Mai târziu, prin colonizarea Daciei de Traian, nu-i niciun cuvânt a crede că legăturile dintre frații de aceeași limbă să fi încetat, să nu fi fost neîntrerupte până la slăbirea lor ca organizație de stat și chiar după distrugerea acestei organizațiuni, date fiind ocupațiunile de căpetenie ale Românilor, păstoritul și cărăvărul (cărăușitul).

Dacă n'ar fi fost o neîntreruptă atingere, niște legături strânse între Români, cum s'ar putea explica altcum *unitatea izbitoare a limbii noastre?* Străvechimea noastră nu poate fi pusă la îndoială.

Niciodată simțirea noastră națională n'a încetat. Că așa este dovedește trecutul nostru. În evul mediu ne luptam ca Români cu dușmanii firești de pe atunci, aliindu-ne cu cei cari păreau a ne fi amici prin interese comune. Eram așa de tari și așa de înverșunați încât am zguduul nu odată temeliiile împărăției bizantine. Niciodată n'a fost șters din titulaturile domniilor noastre cuvântul caracterizând naționalitatea noastră deosebită. Așa am constituit imperiul româno-bulgar, domni ca Valachia, Marea Valachie, Mica Valachie, Valachia de sus¹⁾.

Mai târziu am răușit de asemenea să ne păstrăm orgaui-

1) Numeroase sunt mărturiile cronicarilor bizantini despre trecutul Aromânilor din Peninsula balcanică. Fără a aminti de memorabilele resturi de limbă ale lui Theofanes „torna, torna, fratre”, găsim relațiuni interesante în această privință în: Kekaumeni, *Strategicon*, ed. B. Wassiliewsky et Iernstedt; Anna Comnena, Ioan Kinamos, Nikita Acominatos Honiatul, Pachymer, Halcocondyles, Frantzes și alții.

De asemenea în mulțime din scriitorii moderni, ca *Leake*, *Resarches in Greece*, London: *Pouqueville*, *Voyage dans la Grèce*, Paris, 1824. *Cousinéry*, *Voyage dans la Macédonie*, Paris, 1831. *Heuzey L.*, *Le mont Olympe et l'Acermanie*, Paris, 1860. *Lejan*, *Ethnographie de la Turquie*, Paris, 1861; *Ami Boué*, *La Turquie d'Europe*, Paris, 1840; *Apostol Margarit et Favayrial*: *Les Valaques du Pinde*, Constantinopole, 1881; *Rizu Rangabe* în *Pandora*, Atena, 1856 și alți mulți.

Vezi cu privire la aceasta și scrierile mele: *Scriitorii Aromâni în sec. al XVIII* (introducere), București, 1909; *Chestiunea Aromână*, Brașov, 1906; *Din trecutul cultural al Aromânilor*, 1912.

cedoniei de consulul Paul-Emiliu (168 a. c.). Titu Liviu (cart. 43, cap. 34) ne spune hotărît că mare parte din locuitorii acelor țări sunt nimiciți sau duși în Italia și înlocuiți cu populațiuni romanice, de sigur din considerațiuni militare, ce nu-i locul aci a le discuta.

Mai târziu, prin colonizarea Daciei de Traian, nu-i niciun cuvânt a crede că legăturile dintre frații de aceeași limbă să fi încetat, să nu fi fost neîntrerupte până la slăbirea lor ca organizație de stat și chiar după distrugerea acestei organizațiuni, date fiind ocupațiunile de căpetenie ale Românilor, păstoritul și cărăvăritul (cărăușitul).

Dacă n'ar fi fost o neîntreruptă atingere, niște legături strânse între Români, cum s'ar putea explică altcum *unitatea izbitoare a limbei noastre?* Străvechimea noastră nu poate fi pusă la îndoială.

Niciodată simțirea noastră națională n'a încetat. Că așa este dovedește trecutul nostru. În evul mediu ne luptam ca Români cu dușmanii firești de pe atunci, aliindu-ne cu cei cari păreau a ne fi amici prin interese comune. Eram așa de tari și așa de înverșunați încât am zguduit nu odată temelile împărăției bizantine. Niciodată n'a fost șters din titulaturile domniilor noastre cuvântul caracterizând naționalitatea noastră deosebită. Așa am constituit imperiul româno-bulgar, domni ca Valachia, Marea Valachie, Mica Valachie, Valachia de sus¹⁾.

Mai târziu am răușit de asemenea să ne păstrăm orgau-

1) Numeroase sunt mărturiile cronicarilor bizantini despre trecutul Aromânilor din Peninsula balcanică. Fără a aminti de memorabilele resturi de limbă ale lui Theofanes „torna, torna, fratre“, găsim relațiuni interesante în această privință în: Kekaumeni, *Strategicon*, ed. B. Wassiliewsky et Iernstedt; Anna Comnena, Ioan Kinamos, Nikita Acominatos Honiatul, Pachymer, Halcocondyles, Frantzes și alții.

De asemenea în mulțime din scriitorii moderni, ca *Leake*, *Resarches in Greece*, London; *Pouqueville*, *Voyage dans la Grèce*, Paris, 1824. *Cousinéry*, *Voyage dans la Macédonie*, Paris, 1831. *Heuzey L.*, *Le mont Olympe et l'Acernanie*, Paris, 1860. *Lejan*, *Ethnographie de la Turquie*, Paris, 1861; *Ami Boué*, *La Turquie d'Europe*, Paris, 1840; *Apostol Margarit et Favayrial*: *Les Valaques du Pinde*, Constantinopole, 1881; *Rîzu Rangabe* în *Pandora*, Atena, 1856 și alți mulți.

Vezi cu privire la aceasta și scrierile mele: *Scriitori Aromâni în sec. al XVIII* (introducere), București, 1909; *Chestiunea Aromână*, Brașov, 1906; *Din trecutul cultural al Aromânilor*, 1912.

zația noastră de stat deosebit, cu caracter românesc curat, bucurându-ne de drepturi naționale excepționale.

Acesle drepturi le păstrăm și după venirea Turcilor în Europa. Când aceștia cuceresc Peninsula balcanică, noi știm să le impunem respectul vieții noastre de stat. Împărații otomani se văd nevoiți să trateze cu Aromânii și convin ca Aromânii să-și mențină și mai departe organizațiile de până atunci. Le recunosc privilegiile excepționale, care se reduc la următoarele puncte:

1. Înalta justiție se va face în fața unui judecător, potrivit legilor aromânești; pe prețul acesta Aromânii vor putea călători în libertate în tot imperiul și vor putea să se îndeletnicească cu orice profesiune vor crede de cuviință.

2. Poliția lăuntrică va fi îndeplinită de Aromânii înșiși, sub răspunderea propriilor lor căpetenii.

3. Pentru poliția din afară Aromânii se vor pune în înțelegere cu guvernorii provinciilor mărginașe.

4. Nimeni nu se va amesteca în afacerile lor religioase.

5. Vor fi scutiți de dări; iar ca semn de vasalitate vor trimite pe fiecare an câte un dar sau bacșiș la sultana validec ¹⁾.

Am trăit așa dară și supt Turci tot ca Aromâni, ca oameni liberi, mândri de origina noastră și neadormiți paznici ai tuturor drepturilor noastre naționale.

Când cultura apusană începe să trezească neamurile Europei pe temeiul principiului de naționalitate, fiecare neam cătând a se dezvoltă în graiul său, Aromânii, în marginile posibilității, nu se arată mai prejos de conlocuitorii lor de altă limbă.

Încep încă din secolul al XVIII să se tipărească în aromânește abecedare, cărți de citire, gramatici, vocabulare, istorii și predici. Suntem cei dintâi care aducem tipografie în Turcia europeană, instalând-o la Moscopole.

Mișcarea națională pe terenul acesta nu este cătuși de puțin posterioară năzuințelor identice ce le constatăm la celelalte popoare, la Bulgari, Serbi, Greci și Albaneji.

1) Mai pe larg asupra privilegiilor aromânești din această epocă a se vedea în: *Aravandinos*, *Hronografia tis Ipiru*. I, pag. 186, & 20; *Etudes historiques sur les Valaques* du Pinde, Constantinopole, 1881, pag. 193; *Din irecatul cultural al Aromânilor*, Buc., 1912, pag. 8—11, unde de asemenea sunt reproduse acele privilegii.

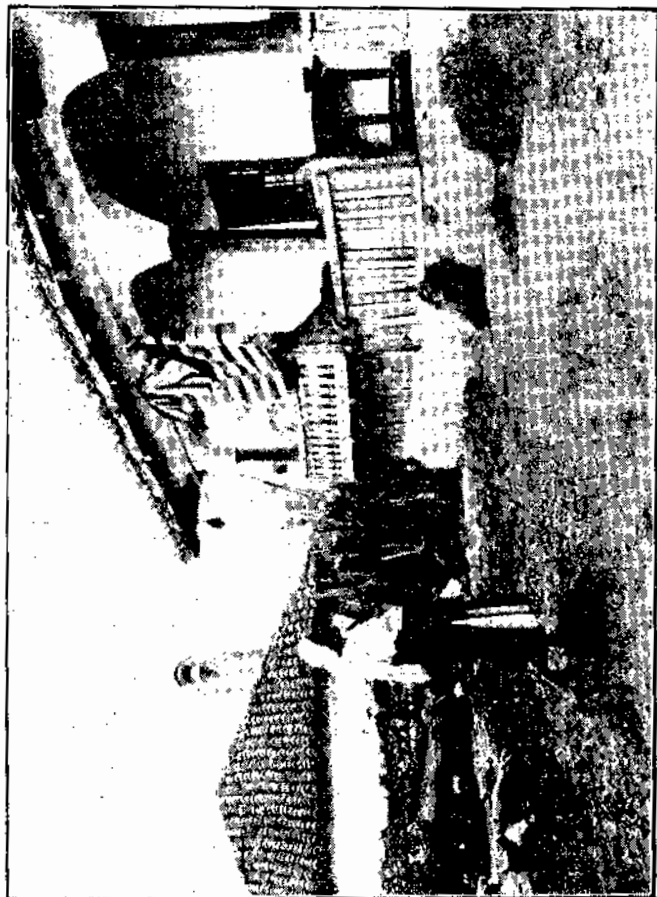

Fig. 5. — Râlcova (Craina)
Casa lui Lepădatu (Tereni)

Întreținem școli în acel timp cu limba de predare aromânească în Valahia-de-Sus cu centrul principal Moscopole, în Marea-Valahie cu centrele Amineiu (pe grecește numită : Mețova) și Călari.

Sunt nemuritoare cuvintele apostolului aromân Const. Ucuta, tipărite în 1797 în fruntea *Noii sale pedagogii*, prin care spune Aromânilor, să accepte lumina în propriul lor grain și amintind de cuvintele unui alt apostol al creștinătății, Pavel, spune : „Dacă m'aș închină în limbă străină, sufletul mi se închină, „dar mintea îmi este fără rod“.

Nu mai puțin nemuritor este glasul lui Boiași, când în clasică prefață a genialei sale gramatici aromânești, polemizând în 1813 cu contemporanul său, învățatul grec Neofit Duca, care îndemnă pe Aromâni să se lase de limba română, ca să învețe pe cea elenească, îl apostrofează :

„Aromânul nu numai că nu se va rușina de limba sa, ci „va privi drept mândrie și laudă împodobindu-și spiritul cu „studiu ei...“

Conștiință națională puternică dovedesc cuvintele învățatului aromân G. Roza, atât în «*Cercetările sale despre trecutul Aromânilor*»,¹⁾ cât și în scrierea sa «*Măestria ghiuvășirii*»²⁾.

Pentru a încheea acest punct, vom adăuga : Ce alt decât simțire națională conștiință arată manifestul Moscopolenilor, când vin și își afirmă cu tarie origina lor romanică printr'un apel conceput în l. latină, „*Natio quae passim Arnautica vel Valachica hic loci nuncupatur oritur ex civitate Moscopoli*» ?

Apoi ce alt decât conștiință națională arată că, cu toate suferințele îndurate mai ales în timpul deceniilor din urmă decând statul român și-a luat asupra-și întreținerea școlilor și bisericilor aromânești, totuși Aromânii au stat tari, au rămas neclintii ?

Numărul Aromânilor.

Au fost numeroși în trecut. Numai că se poate explica cum au fost în stare Aromânii să formeze mai multe domnii aromânești prin veacul al XI, XII, XIII, precum Valahia-mare, care cuprindea toată Tesalia, *Valahia mică*, ce se întindea peste Epir, *Valachia de sus*, pe la sudul Albaniei ; apoi, simuțan,

1) Budapesta 1898.

2) Vezi *Papahagi*, Scriitori Aromâni, Introducere.

Valahia cu teritoriul Olimp, și câmpia Salonicului, ducatul lui Chrysus, nepotul lui Asan, pe la părțile meridionale ale Bulgariei de Vest și ale Serbiei de azi, în timp ce înfloriă imperiul româno-bulgar.

Numeroase sunt mărturiile care confirmă acest adevăr și în deobște cunoscute, pentru a stărui mai mult. Cronicarii greci, în primul rând.

Suntem și azi mulți. Când zice că și azi numărul Aromânilor este mare, înțeleg aceasta în proporție cu numărul Bulgarilor, Serbilor, Grecilor și Albanajilor.

După mărturisirile făcute chiar de Bulgari, numărul Slavilor din Turcia n'ar întrece cifra de 1.000.000. Impărțiți în două, în Serbi și Bulgari, fiindcă sunt prelinși și de unii și de alții, ar veni 500.000 Serbi și tot atâția Bulgari.

Numărul Grecilor este prețuit și mai jos.

Numai Albanajii apar mai numeroși, atingând cifra de 2 milioane și jumătate.

Aromânii, după evaluările făcute de cei mai înverșunați dușmani ai noștri, de înșiși Grecii, și încă de oamenii de samă ca Rizu Bangabe, fost ministru al Greciei la București și Berlin, și încă într-o vreme când Grecii n'aveau pentru ce ascunde adevărul, la 1856, se ridică până la 600.000 numai în Turcia și anume în Epir și Tesalia întreagă.

Mai mult decât liceare din naționalitățile conlocuitoare, afară de Albanezi! Statisticile străine, însă nepărtinitoare, dau până la 1.200.000 de Români în toată Peninsula balcanică¹⁾.

Înlinderea Aromânilor. În genere se prelinde că poporul aromân este răzleț în Em și Pind, că nu-i compact, că ar forma mici clamuri. Toți uită, că din acest punct de vedere, în comparație cu celelalte elemente, Aromânii stau mai bine.

Pe când ei sunt compacți dela Moscopole până la Lămia pe cele două versante ale Pindului, nu acelaș lucru îl pot susține și Grecii sau Slavii.

Niciuna din naționalitățile Turciei nu poate prelinde că este compactă. Aruncați numai o privire asupra hărții, de pildă asupra vilactului Monastir (Bitolia) și veți vedea că toate aceste naționalități se întretac. Imagina întregului vilact se răsfrânge

1) Vezi V. Diamandi, Renseignements statistiques sur la population roumaine dela Peninsule des Balkans, Paris 1906.

în însuși orașul Bitolia. Întrînsul locuiesc Slavi (Bulgari sau Serbi), Români, Albaneji, Turci, Evrei și Țigani: Grecii nu există.

Acceași impestrițare de naționalități se allă în întreg v-
laetul Monastir. Pe lângă satele aromânești Nijopule, Maga-
rova, Târnova, Moloviște, Gopeși, Crușova, Iancoveți, Nevesca,
Belcamen, Nigovani, Papadia, Țicura, Vlaho-Clisura, Pisuderi
și altele, vei vedeă sate slave, albanezești și turcești, a căror
populațiune nu întrece pe cea românească, chiar dacă numărul
satelor ar fi mai mare, ele fiind însă mici ca populație.

Sunt însă plăși sau județe în care numărul cultării sau
cultării naționalități ar aveă superioritatea numerică. Identie se
petrece lucrul și cu Aromânii. În județul Veria numărul Aro-
mânilor este covârșitor asupra celui al Grecilor și al Turcilor.
Acelaș lucru în Meglenia și în Muzachia: și trăese compacti,
după cum am spus, în Pind, în hotarele Marei și Micei Va-
lahii din evul mediu.

Valoarea Aromânilor. Nici un neam în Peninsula bal-
canică n'a dat atâția oameni valoroși supl toate raporturile
cu Aromânii.

Pe calea armelor, odală cu atingerea privilegiilor lor între
1769-1821 și până la 1882, asemenea Albanejilor în cei patru
ani din urmă, s'au ilustrat nenumărați căpitani de revoluție,
precum: *Caciandoni*, renumit în luptele cu Ali-Pașa.

Gionga, unul din vitejii generali războiți cu Turcii pentru
triumful creștinătății.

Și tot așa *Eftimiu Blahava*, *Hagi-Petru* din Hălichi, *An-
druș* și fiul său *Odiseu* din Vlaho-Livade, *Palasca*, *Bajdechi*,
Katarachea, *Leanu*, *Crețare*, *Jacă*, *Bucvala*, *Joli*, *Gura*, *Dipla*,
Găgarață, *Cuștareli*, *Hagi-Bira* și alții.

Oameni de stat ca *Coletti*, despre care ne vorbește și
Ioan Ghica în scrisorile sale către Alexandri.

Doșu, om de litere.

Botli, legistul, originar din Bitolia.

Vafa, om învățat.

Postolava, originar din Aminciu, director al muzeului de
antichități: *Pantazide*, *Darvari*, originar din Vlaho-Clisura.

Riga Veleşineanu, poetul ideii creștine în contra semi-
lunei; și alții fără de număr.

Pe terenul filantropic, ori unde au trăit, s'au distins. Nu-

mele lui *Gojdu* și *Șaguna* în Transilvania vor dură cât și naționalitatea noastră de acolo; *Mocioni* de asemenea.

Pentru ca oricine să-și facă o idee în această privință, vom aminti deoparte din danurile făcute de Români din Amineciu (Mețova) pentru școlile din orașul lor natal:

Triandafil Ciunaya, 35.000 lire, adică 1.405.000 lei, pentru spital și școala de fete.

Temelie Micur a construit o școală primară monumentală.

C. Țapeca 5.000 lei pentru școli;

Sterghiu Bociari 188.586 lei pentru școli.

Iane Costa 10.000 fiorini pentru școli.

D. Gădehu 50.000 ruble pentru elevii săraci.

C. Pellecu 21.200 ruble pentru școli.

Sterghiu Terof 5.000 ruble p. școli.

128.658 ruble în argint se află depuse la banca din Moscova de români Amineceni stabiliți acolo pentru ajutorul instrucțiunii din orașul lor natal.

Ioan Condu Pascu, 58.800 lei pentru studenții în medicină.

Nicola Sturnari 58.000 ruble pentru școli.

Mihail Toșița 111.600 lei pentru instituțiuni școlare.

Teodor Tali 2.000 taleri pentru școli.

C. Stamerof 57.000 lei pentru școli.

Elena X. Sturnari, 10.000 lei pentru școli.

Andrei Franci, 10.000 lei pentru săraci.

Aceste date, pentru a nu fi bănuți, le-am luat după istoriograful grec Aravandinos, *Istoria Epirului*, vol. II Atena 1857 și care spune că la banca Moscovei se află un capital de 1107.610 ruble, iar la banca din Viena 143.800 fiorini; la cea din Atena 515.000, bani depuși de Aromâni pentru instrucția copiilor dela liceul din Iunina, Amineciu (Mețova) și alte comune ale Epirului.

Toate aceste donații, să se observe bine, sunt făcute până la 1857. Nu intră milioanele lui Averof și ale altora.

Acestea pentru un singur oraș aromânesc. Toate instituțiunile culturale însemnate ale Atenei sunt datorite spiritului de binefacere aromân. Numele lui Dumba, Sina, Toșița, Sturnari, Averof sunt legate de ele.

Insușiri. Aromânii sunt foarte mult aplicați către cultură. Satele și casele lor sunt ținute curat. Așa de curat în cât,

dacă ar fi să se judece gradul de cultură și din acest punct de vedere, Aromânii ar sta în fruntea tuturor popoarelor din Balcani.

Mulți din profesorii și oamenii învățați ai Greciei sunt Aromâni.

Nu există Aromâni care să nu fie știutor de carte. Cei cu dare de mână au biblioteci frumoase. Mai toți cunosc o limbă străină, câte odată și mai multe.

Sunt îndemânateci, buni gospodari și buni administratori. Excelează în negoț¹⁾!

Este o grosolanie a spune că Aromânii sunt niște ciobani. Este adevărat că ramura Aromânilor din Pind, printre alte îndeletniciri se ocupă și cu economia vitelor. Dar tot în spirit comercial, crescători de vite în sensul larg al cuvântului, nu niște ciobani ineulți, căci nu vei găsi unul singur printre ei, care să nu știe a serie și a celi și a-și face socotelile necesare: și un Pouqueville s'a mirat văzând la acest popor pe ciobani, ducând cu ei biblioteci cu autori clasici latini și greci, fiind cunoscători mulți și ai limbii franceze.

Ei sunt proprietari ai locurilor ce ocupă. Nu vei găsi un singur sat românesc care să fie moșie. Posedă domenii întinse, unde își găsește nutriment până la 80.000 de vite, cum sunt satele Sămărina, Perivole, Avela și altele. Pe când Aromânii sunt independenți, stăpâni ai pământurilor ce ocupă, oameni cu dare de mână, conlocuitorii lor, Greci sau Slavi, sunt clăcași, fără pământ, pământul lor fiind moșii. Și nu-i exagerare a spune, că numai o singură casă aromânească celivalează cât un întreg sat grecesc sau slav în Peninsula balcanică.

Nici agricultura nu-i disprețuită, acolo unde terenul se pretează. Sunt neîntrecuți în această privință Megleniții, Muzăchiarii și Aspropotamiții aromâni.

Nu există sat și comună aromânească în care să nu înflorească tot felul de meserii, precum croitoria, ceasornicăria, armureria, cuțităria, ferăria, argintăria, lemnăria, săpuneria, olăritul, țesetoria, brânzăria, pielăria, căldărăria, etc.

Cine nu cunoaște fineța cu care lucrează argintul și aurul Aromânul? Din mâna cui ies acele renumite obiecte de filigran în Orient, dacă nu din a sa? Cine altul decât Aromânul

1) Dr. Istrati, Macedonia, București 1911.

excelează în cusutul mătăsărilor cu argint și aur în fireturi ? Și tot așa bun lucrător este în chilimuri și covoare aromânești, *linse* sau cu *floc*, care, atât prin duritate cât și prin arta de a dispune colorile, sunt neintrecute în toată Peninsula balcanică, servind de model țesătorilor din Bulgaria și Serbia.

Nici cărvănăritul nu trebuie uitat, care, deși a decăzut astăzi, eră în floare atunci când drumurile de fier nu existau, și Aromânii înlesniau transportul, contribuind astfel la alimentarea și îndestularea de tot felul a populației balcanice și aducând prin modul acesta servicii mari civilizației, contribuind tot deodată la întreținerea unor legături continue între Românii dela Sud și Nord.

Nu există ramură de negoț cu care să nu se ocupe și în care să nu realizeze adevărate succese.

Scurt și cuprinzător, caracteristica Aromânilor este : a fi economi, cumpătați, activi, deștepți și foarte îndemânați, neadormiți și de o tenacitate de admirat în scopurile și ideile lor lor, luminați, morali și pătrunși de sentimentul datoriei.

Aromânii au pretins întotdeauna să trăească liberi, ca în evul mediu și precum au trăit sub Turci până la 1769, bucurându-se de drepturile lor de veacuri, de privilegiile care le asigură o viață neatârnată.

Când aceste drepturi li s'au atins, din greșelile politice ale guvernărilor turci, ei s'au răscolit ca unii. Au luptat necontenit aproape un secol, fie pentru apărarea acestor drepturi, fie pentru recucerirea lor când li s'au smuls.

Cum este firesc, pentru apărarea sau recucerirea lor, s'au unit cu toți nemulțumiții din imperiul turcesc. Uniți cu Grecii, nu și-au contopit totuși niciodată idealul lor cu al aceloră. Luptară în contra dominației turcești. Ei dau semnalul revoluțiilor neîntrerupte în sec. al XVIII. Grecii profită însă de anarhia ce samănă răsculații aromâni o jumătate de secol (dela 1769 — 1821) pentru a căuta să se înfrățească cu mișcarea aromânească și punându-le în față *ideia creștină* îi cucerește și ajung, prin brațul luptătorilor aromâni, să capete neatârnată Grecia.

Independența Greciei nu i-a satisfăcut. Masa Aromânilor rămâne tot nepăstuită. De aceea nici după aceasta nu s'au lăsat Aromânii. Ei continuă lupta până la 1854, când se calcă privilegiile comunelor aromânești Avela, Perivo, Sămărina și le

împing la revoluție; și până la 1877/82, când din nou aceleași sate speră la recucerirea privilegiilor lor.

Școala română. Năzuințele Aromânilor de a-și recuceri frumoasele lor drepturi n'au reușit pe calea armelor. Încercări s'au făcut din partea lor și fraților din țară, începând chiar dela 1860 -1861, de a convinge pe Turci de enormele, de criminalele greșeli politice, ce le făptuiesc cu Aromânii. Poetul macedonean Bolintineanu intervine la 1858 la Fuad Pașa, guvernor al Macedoniei, ca să-l convingă a lua din nou sup oerotirea turcească națiunea aromână, creîndu-i școli și bisericii naționale, organizând din Aromâni crearea unei miliții pentru garda liniștei publice a trecătoarelor (așa cum aveau aceștia și înainte).

Și tot așa intervine la 1860—1861 C. Negri. Acesta se silește a înduplecă Poarta să ia măsuri pentru scăparea dela moarte ea nație a Aromânilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania.

La 1865 Apostol Mărgărit, prigonit cu înverșunare de nerecunoșcătorul neam al Grecilor, pentru care Aromânii își vărsară sângele spre a-l liberă, deșteaptă atenția Înaltei Porți asupra pericolului ce ar rezulta din grecizarea Aromânilor.

Pe de altă parte patrioții aromâni stabiliți în România, ca Bolintineanu, Cazacovici, I. Goga, Z. Sideri, I. Caragiani, reușesc să atragă tot interesul fraților din această țară; se organizează în comitet, dimpreună cu uriașii de aci, Tell, Boliac, Roseti și alții, și chiamă din nou la viață națională pe Aromâni.

Două sunt preocupările lor de atunci: să susțină școlile române din Turcia și să deschidă ochii guvernanților turci, ca să nu asculte de intrigile clerului grec, care s'a năpustit asupra redeșteptării Aromânilor cu toată furia.

Prigoniri. Voiu spune, că nu există școală română în acest turmentat pământ, care să nu se fi deschis fără lupte grele și fără sacrificii de tot felul; dacă în sec. al XVIII și începutul sec. al XIX Grecii se mulțumiau, în neputința de a întrebuița alte mijloace în contra culturii aromânești, a aruncă afurisirii, a ponegrii naționalitatea și limba lor, de astă dată nici un mijloc, oricât de ilicit, nu rămâne neîntrebuițat în contra lor. Apostolii și partizanii naționaliști sunt lărâți în închisori, schinginiți, maltratați și chiar uciși.

Mai târziu celele sălbatice de antați încep să înflorească, răspândind pretulindeni jalea printre Aromâni. Sate întregi sunt arse. Populațiunile aromânești desarmate sunt atâcate și ucise.

Cine ar vrea să-și facă o idee cât de mică de grozăvia și barbaria acelor cari pretind că aduc cultură și civilizație, n'are decât să deschiză *cartea verde* a guvernului României, publicată cu prilejul conflictului greco-român și va găsi un pomelnic întreg de prigoniri patronate de guvernul Greciei și de Patriarhat. Imi repugnă a mai stărui asupra lor.

Pretențiile Aromânilor.

Pretențiile Aromânilor decurg din însuși trecutul lor. Am spus mai sus, că numai Albanerii și Aromânii s'au bucurat de nealăturare în sânul imperiului turcesc.

Multe sunt legăturile de înfrățire și chiar de înrudire dintre aceste două neamuri știut fiind pe deoparte că un fond traco-iliric stă la baza plămădirii noastre naționale: iar pe de alta existând între ele înrudirea de limbă, căci nu trebuie uitat un lucru: Trunchiul limbei albaneze este latinesc, cu toate că morfologia sa nu este latină, ci proprie, ilirică. Invățatul albanezist Gustav Meyer nuse sfiște să susțină că, dacă dominațiunea română își urmă înrădăcirea sa mai departe asupra Iliriei, astăzi, cu siguranță, în locul limbei albanezești am fi avut încă un idiom romanic, la fel cu limba franceză, spaniolă etc. Dar și așa limba albaneză este considerată pe jumătate romanică. Ca atare este tratată de toți romaniștii și ocupă un loc de onoare în *Grundriss der romanischen Philologie*, întemeiată de savantul Gröber.

Am trăit în toldeama în armonie cu acest element.

Avem aceleași aspirațiuni, urmărind același ideal: a nu fi înghițiți de masele slavo-grecești.

Formăm la un loc majoritatea populațiunii din Turcia. Trăim amestecați cu ei în unele părți ale Albaniei, iar în Epir unde elementul aromănesc este compact, covârșim cu mult pe Greci.

Drept ar fi, ca uniți cu Albanerii să constituim un singur stat, în temelul respectării drepturilor naționale, sau, când aceasta nu s'ar putea, ținându-se samă de drepturile noastre pierdute abia la 1854 cu totul, să formăm un stat cu totul a parte, în hotarele vechei noastre *Marea Valahie*.

Fig. 6. — *Serbia*
Satul Mănăstirița (Craina)

Apoi să luptăm pentru autonomia Macedoniei, în care drepturile fiecărei naționalități să fie garantate, iar pentru a se pune capăt frământărilor, luptelor interne în noul stat autonom al Macedoniei, *să se impună* fiecărei naționalități limba de acasă. Să se interzică cu desăvârșire proselitismul. Cine este Român sau Bulgar, să fie obligat să-și facă instrucțiunea elementară în limba română sau bulgară până la vârsta de 14 ani.

Fiecare națiune să se bucure de dreptul de a se folosi de limba sa în biserică, în administrație interioară, în justiție!

Numai așa poate fi pace în Macedonia.

Pericle Papahagi.

Probleme naționale și internaționale

Doamnelor și Domnilor!

Trebuind să vorbesc despre politica națională și cea internațională cu care ea se leagă, mă gândesc întâiu că țara despre a cărei soarte vorbesc este țara lui Ștefan și Mihail, este țara de-a cărei viață atârnă înflorirea întregului neam românesc și mă cuprinde o sială mare. Suntem profesori, niște simpli profesori, cari arătăm aici, pe rând, ce suntem și ce ar trebui să fim după sfârșirea evenimentelor care se desfășoară deocamdată numai la Sudul Dunării. Dar îmi zic: Deși numai profesori, suntem și noi schinte din sufletul națiunii; inima noastră nu-i mai seacă de patriotism decât a celor ce fac istoria noastră din aceste zile; vorbim ca indivizi al căror glas se va sumă cu al celor ce la fel gândesc, căutărind astfel cât *poate* cântări acolo unde soceala se face cu tot ce nația produce, simte, voește.

La începutul războiului balcanic noi toți am simțit o neliniștire tristă. Revoluțiunea și contrarevoluțiunea turcească ne lăsase sentimentul trist că Turcia, contrapondu slavismului balcanic, ar putea să sufere; tristețea a adăos-o primele înfrângeri ale Turcilor. A interveni imediat nu eram obligați de nicio înțelegere internațională: ar fi fost și odios să intervenim contra unei politici oricum și naționale, nu numai de combinații mondiale și străine de viața popoarelor din Balcani. Stând locului și așteptând evenimentele ce vor veni *fără de noi*, se putea să nu simțim neliniștea sufletească ce-am simțit-o?

Neliniștea s'a întemeiat și se întemeiază încă și pe lipsa de cunoștință amănunțită a situației. Parlamentele noastre în vreme de pace au discutat foarte puțină politică externă: pareă ar fi suferit toate de o modestie bolnăvicioasă. Presa noastră, în enorma ei majoritate, nu și-a făcut datoria de-a informa lumea complet, obiectiv. Diplomații noștri vor fi făcut diplomație scriind autorităților lor, pledând pentru noi, dar pe seama națiunii nu au scris nici ce s'ar fi putut scrie: studii. (Acum, în vitrinele librăriilor noastre, nu găsiți decât o singură carte privitoare la Macedonia: a d-lui Burileanu). Militarii vorbesc în conferințele lor, scriu, dar disciplina îi oprește de-a vorbi despre actualități delicate. Și astfel izvoarele serioase de informațiune au lipsit publicului mare. De-aici o parte din neliniștea noastră tristă.

Avem însă o nădejde vagă: Acolo unde soarta țării se hotărăște cu sfatul bărbaților ei conducători, acolo trebuie să fie și claritate, și curaj, și siguranța zilelor care vin ¹⁾.

Și acum să venim la chestiunile de care Liga culturală -- deastădată mai mult „ligă” decât culturală -- trebuie să se ocupe.

I. Poporul vagă să știe ce se va alege de Macedonia cu locuitorii ei Aromâni și dacă Dobrogea se va mări sau nu.

Chestiunile acestea ne-au împărțit în două tabere: una mică și cu puțin suflet războinic, care nu cere nimic și, precum se pare, ar refuza chiar și ce ni s'ar da de bună voie, să zicem -- slabi; alta mare, care cere mult, să zicem -- tarii.

În tabăra întâia se află, de mult încă, chiar și distinsul și energicul d. N. Iorga. De mult încă, dela 1905 d. N. Iorga spune că chestiunea Macedoniei nu privește „interesele vitale ale României”; că soarta viitoare a Macedoniei poate fi așteptată cu liniște și că România este mulțumită cu recunoașterea din Mai 1905 a naționalității aromânești. Ar urmă deci cași acum să cerem doar recunoașterea luată la 1905 dela Turci; ar mai urmă ca recunoașterea să nu fie, ca în Ungaria,

1) Notă ulterioară: Ministrul Poincaré a spus că încă din primăvară știă că se pregătește războiul. Celebrul publicist M. Harden a spus la Viena, într'un discurs la care asistă și ministrul Berchtold, că regele României știă din April de viitoarea „liberare a fraților subjugăți” (Neues Wien r Tagblatt din 7 Dec. 1912, p. 15).

scrisă pe hârtie, dar suprîmată în realitate: ar urîmă ea în Macedonia să cerem numai o adiere de Elveție orientală. Să cerem *numai* este însă-o ironie cu noi înșine: trebuie să o impunem, dacă ținem la ea și dacă nu voim ca acolo să se realizeze ce, după gazete, a cerut Vizirului ambasadorul rus dela Constantinopol: adevă egală îndreptățire a trei limbi numai: bulgară, sârbească și grecească.

Ce va putea să obție guvernul țării, nu știm. Noi, poporul, pentru care interese vitale sunt și interesele culturale și de rassă, noi, educatorii spre intransigență națională, cerem *toate* garanțiile trebuitoare dezvoltării fraților noștri. De recunoașteri pe hârtie, ca în Ungaria, nu voim nici să auzim. În acest sens țara noastră a lucrat, a jertfit, a sperat în Macedonia: și acum, când vilorul pornit poate numai dela Petersburg (?) răstoarnă tot, noi să rămănem reci și să asistăm cu resignare la dărâma-re-a operei noastre? Se poate? Aceasta n'ar atinge demnitatea țării? Și demnitatea țării nu este interesul *cel mai vital* dintre toate? Este demn să nu îndrăznim sub Greci și Sârbi și Bulgari ce-am îndrăznit sub Turci?

Acum, de curând, părăsirea elementului român din Orientul Europei a luat o expresie și mai clară. Acum se zice despre politica României față de vecinii balcanici, Bulgari și Sârbi, ²⁾ că nimic n'a putut schimbă politica de buni vecini, nici chiar regimul de desnaționalizare la care locuitorii lor români alături de numeroși au fost supuși pe malul drept al Dunării. Am rămas totuși buni vecini, pentrucă avem o „solidaritate de interes“ evidentă! Decât tot d. N. Iorga, care afirmă solidaritatea, spune că alianța balcanică *se mîfie de la Roumanie*, că ne-a exclus din rândurile ei, că prelinde că poate trăi și fără de noi. Deci, zic eu, alianța *nu* cunoaște nicio solidaritate de interes și rămăne să oferim noi singuri o alianță, care nu ni se primește!

Vieța istorică nu se decide prin fapte izolate. De-aceea rămăne să-i vedem cum vor trăi fără prietenia noastră.

Primele semne că ei o vor ni s'au trimis prin presă. Ni s'au dat asigurări că interesele culturale ale Românilor din Bul-

1) *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 373.

2) N. Iorga, *Les Roumains et le nouvel état de choses en Orient* (1912), p. 16 și 18.

garia și Macedonia vor fi cruțate; s'a vorbit despre școlile lor și despre un viitor episcop al lor; iar cât despre regat s'au amintit beneficiile economice, renunțarea pe veci la Dobrogea — aceasta este o glumă care descopere tendințele de până acum — și chiar și o rectificare administrativă a graniței ¹⁾. Acestea sunt probabil minimul cu care Bulgarii voiesc să potolească spiritele înainte de venirea d-rului Danell la București.

Nu a fost prudent ca voci scumpe nouă să se asocieze *din capul locului* la încurajarea îndărătniciei bulgărești, dându-le *prelunge* argumente istorice și politice pentru astfel de oferte!

II. A doua chestie este a Dobrogei.

Se poate că acolo s'a făcut o greșală: Nu am dovedit imediat după anexare că avem, ca Englezii ori cel puțin ca Austriacii Bosniei, talentul de a administra cu dragoste și exactitate colonia. Zic colonie numai întrucât vechea noastră țară a trebuit să fie reîmpoporată și redeschisă culturii noastre. Dar totuși Dobrogea este o mare faptă culturală.

Când s'a anexat, d. D. A. Sturza întrebă în Senatul țării: „Apoi care din noi știe ce este Dobrogea?“, atât eră de necunoscută. Acum cine nu știe? Cine ar părăsi-o astăzi?

Și dacă nimeni n'ar părăsi-o, toți trebuie să cerem măsuri, ca ea să fie și asigurată: militărește, nu numai culturalicește. Dobrogea nu are granițe sigure; aceasta s'a dovedit în timpul congresului dela Berlin și după congres; a dovedit-o pentru noi Gh. Bibescu în „Istoria unei frontieri“. Cartea aceasta merită să fie recitită tocmai în vremurile de față. În privința Dobrogei trebuie deci să conchidem: siguranța ei n'o putem decide noi, ci numai statul-major al armatei; numai el este chemat să fixeze la limită pretențiunile noastre în această privință.

La întrunirea dela Dacia a socialiștilor, d. Dr. Racovschi, cel mai autorizat Bulgar din țară, a spus: „Este adevărat că Dobrogea ar putea fi râvnită de Bulgari, pentrucă pofta vine mănecăd“. Continuând figura d-rului Racovschi, putem zice: Cu cât Bulgarii vor măneca mai mult din Turci, cu atât mai

1) Politische Korrespondenz din Viena. În acelaș timp corespondenții din Viena ai ziarelor germane (v. e. *Frankfurter Zeitung*) sunt consecvent de părere că nu va fi greu să se împace interesele bulgare cu cele românești.

multă poftă vor avea să mănânce și din Români. Dr. Racovschi, revelație a rasei bulgare, a spus de unde ar începe poporul său.

Avem ori nu dreptate să afirmăm așa dar că granița Dobrogei este în rândul întâiu o chestie de stat-major al armatei și numai în al doilea rând o chestie politică?

Când toată lumea vede și afirmă că în Orient s'a născut o nouă putere militară, când generalii -- străini, firește -- arată ce scădere se face în echilibrul militar cu o Turcie învinsă și împărțită, când războiul cel mai mare care s'a dat vreodată poate să fie mult mai aproape decât se crede, noi să nu ascultăm de glasul militarului român, ei de al poctului politic?

Noi avem, ca vecini lipiți și pășiți, și un motiv special. În Balcani se mișcă *Rusia*, nu numai cei patru eroi ai peninsulei. Pentruca pace să fie între Sârbi și Austriaci, Wilhelm al II-lea s'a adresat Țarului, nu asasinilor dela Belgrad, de oarece Petersburgul mișcă pionii șahului militar din peninsula balcanică. Hartwig este al Rusiei; Ciaricof, inspiratorul alianței balcanice, a fost al Rusiei. Iar, ca să cităm și o întimitate, adăogăm că prințul grecesc Constantin a spus prietenilor săi din Copenhaga (după *Die Zeit* din 1. XII. 1912) că *toată* campania a fost cunoscută și aprobată întâiu la Petersburg. De unde vin deci toate neplăcerile sau chiar primejdiile care ar putea să fie consecvențe ale actualului războiu? Nu din *Rusia* care și-a rezervat ca sferă de influență Balcanul oriental? Și concluzia noastră nu trebuie să fie: *Rusia este dușmanul*? Și dacă-i dușman, nu trebuie să-l dușmănești pretutindeni unde apare?

Diplomații noștri poarte-se cum li se șade mai bine. Noi, care exprimăm sentimentul țării, nu avem nevoie să ne impunem nesincerități diplomatice. Noi repețim: *Rusia este dușmanul nostru*; *Rusia este astăzi și unul din dușmanii temuți ai triplicei*, mai mult temuți decât serioși.

Eră deci firese ca cei ce ne-au recomandat desinteresarea pentru Balcani, să ne recomande și frica de *Rusia*; mai mult, să ne recomande, chiar acum, și un atac moral în contra Austriei!

Dar noi facem de mult *altă* politică. Și dacă recomandările amintite nu sunt primejdioase, este totuși bine să ne dăm seamă pentruca am făcut până acum o politică de prietenie

pentru triplică și pentruce nici astăzi nu putem face altă politică externă.

III. Dela 1881 până astăzi sunt aproape 32 de ani ; de 32 de ani ne-am întors cu fața către triplică : și se știe pentruce : Pentrucă răpirea Basarabiei ne-a dovedit că nici ca amici Rusia nu ne cruță, dacă interesul ei cere strivirea noastră.

La 1881 (la 1 Ianuarie) s'a publicat acel articol de revistă „*Deutsche Revue!*” în care d. T. Maiorescu pledă fără emoție, rece, fără strălucire stilistică, pentru căutarea sprijinului existenței noastre în „sfera de acțiune a poliglotei Austrii”, cum zise D-sa (în *Discursuri*, vol. III, p. 6). Articolul dela 1881 îi fusese inspirat de sentimentul de oțărare - produsă de răpirea Basarabiei — și de conștiința solidarității cu aspirațiunile culturii europene. D. T. Maiorescu se împiedecă, ce-i drept, și de Ungurii „imprudenți” (Numai ?!) în politica lor față de naționalități, dar fiind convins că neutralii nu vom putea fi și văzând că va trebui să alegem între Rusia nimicitoare și Austria ocrotitoare, alegea pe Austria. „Tot ce pierde Rusia din influența ei în România trebuie să câștige Austria”. D. T. Maiorescu avea chiar și curajul să adauge că la nevoie „vom ataca ori ne vom apăra *singuri* până să ne vie ajutor”. Nu știu dacă d. Titu Maiorescu își va aduce aminte și de această idee, când va zări în curând bastonul de mareșal dela Neva...

Trecură zece ani.

D-l D. A. Sturza publică la 1890 studiul său etnic și politic *Europa, Rusia și România*. Analizând planurile panslaviste, calculând numărul și puterea *întregului* element românesc, cuprinzând și sorții viitorului, d. Sturza ajungea la concluzia următoare : „Astfel toate interesele, toate aspirațiunile, *precum și toate temerile* conduc regatul român a se feri de Rusia și a rămâne strâns legat cu Occidentul ; iar criteriul cel mai sigur al unei politici naționale este ea *România să nu servească nici direct, nici indirect planurile cotropitoare ale imperiului rusesc*, pentrucă realizarea acestora ar fi desființarea și nimicirea statului român.”

Să se însemneze cuvintele însemnătoare : nici direct, nici indirect.

Mai trecu un an.

D. Take Ionescu publică o sprintenă broșură *La politique*

Étrangère dela Roumanie (Bucarest, 1891), o broșură interesantă și prin faptul că ea se ocupă și cu eventuala confederație balnică, nu numai cu opoziția între Rusia și România.

Și d. Take Ionescu cră de părere că „existența noastră este incompatibilă cu realizarea idealului rusesc, că dușmănia lui nu va încetă decât atunci când va reuși să ne suprimă”. Acesta este cursul politic al imperialismului rusesc. Precum în curând Rusia va pune mâna pe toată Armenia, ea să nu mai fie Armeni rusești și turcești; cum ar voi să pue mâna pe Polonia Galiciei, ea să-i poată apăsa pe toți Polonii; așa ar putea să viseze într'o zi că Basarabeni s'ar putea simți mai bine în tovărășia fraților lor... de încorporat a doua zi. În fața primejdiei imperialiste noi nu putem fi neutrali, continuă și d. Take Ionescu. Ar fi o prostie, sublimul prostiei; căci n'ar fi nici posibil; în tot cazul ar fi o capitulare. Desigur: Popoarele tinere au nevoie să-și exerciteze corpul, ca copiii cei mici: să meargă, să crească, înainte, *numai să meargă*, pentrucă numai așa vor dezvoltă energia lor. Cine nu capitulează înplă cu dușmanul său; noi cu Rusia. Cine-ar putea să ne ajute? Confederația balnică, de sigur. Dar cu o confederație balnică nu noi putem merge, dacă ea face o politică externă rusofilă. Dacă statele balnice sunt rusofile, noi nu putem primi confederația. Punând întrebarea: Ce politică fac astăzi statele balnice, nici nu mai răspundem: Se vede bine. Treceți deci înainte. D. Take Ionescu, părăsind problema confederației, face și al doilea calcul, fără privire la ea. Noi vom fi cu cei ce vor înscrie pe drapelul lor rezistența contra invasiunii dela Nord, zice D-sa. Însă astăzi drapelul rezistenței îl poartă puterile centrale ale Europei; deci noi pe ele le vom urmă. Dacă drapelul va trece în alte mâni, d. ex. în ale confederației balnice, vom sosi și noi supt el. Sosirea aceasta pare astăzi de parte încă.

Îată deci cum trei miniștri au făcut în realitate și au susținut în literatura noastră politică solidaritatea cu triplică.

Adaug și al patrulea nume. Adaug pe al patrulea bărbat, la care ținem și care eră la 1905 de aceeași părere cu T. Maiorescu, cu D. A. Sturza și cu Take Ionescu. Este d. N. Iorga.

N. Iorga (*Geschichte des rumänischen Volkes*, II-er Band, p. 368-370) ziceă: „Apropierea Rusiei de Franța -- realizată

Fig. 7. -- *Serbia*
Un preot român din Serbia

după războiul cu Turcii — a fost un fapt cunoscut în curând tuturor. În fața posibilității ca noii amici să ncheie o alianță, puterile până acum rivale trebuiră să se înțeleagă ; și de mult încă sfaturile Germaniei nu erau numai prețuite, ci și ascultate în Roma. Chiar din Februarie 1883 ministrul de externe al Italiei descoperi faptul, că puterile Europei centrale au încheiat un tratat în vederea păstrării păcii“.

Urmează, imediat și în legătură, pasajul despre atitudinea României :

„Însă încă din 1881, conducătorul noului curs în cultura română, Titu Maiorescu, care fusese odată (1876) ministru, arătase într'un articol apărut în „Deutsche Revue“, că acum, după ce visurile de neutralitate s'au risipit cu totul și după ce alianța cu coreligionarii ruși și-a dat pe față avantajele, *poziția izolată a României ar însemna un pericol mare și împiedecător al oricărui succes* și este o necesitate, care exclude orice hotărîre pe teme de sentimentalități, ca România să se sprijinească pe acel stat care nu are niciun interes real să-i tulbure dezvoltarea ei.

„Atunci idea aceasta a fost aplaudată numai de pușini amici politici ai lui Maiorescu ; conservatorii bătrâni luară o atitudine foarte rezervată ; liberalii arătau cu degetul pe „trădătorii“, cari pot fi sau Ruși sau Austriaci, dar niciodată Români.

„Cearta pentru Dunăre nu eră proprie să câștige aderenți pentru apropierea de Austria, *dar aceasta priviă numai cercurile cu gândire superficială*, pe când alte cercuri găsiu chiar în ea un motiv mai mult pentru un astfel de pas ; deoarece această apropiere eră unica soluție posibilă a chestiunii.“

D. P. Carp fū trimis la Viena.

D-l N. Iorga continuă :

„În vara anului 1883 regele merse la Berlin și la întoarcere vizită pe împăratul Francisc Iosif, care-l primi cu toate dovezile de prietenie. Acum cercetă și Brătianu pe cancelarul austriac Kalnoky, apoi pe Bismarck și *înțelegerea României cu Austria — nu o alianță -- a fost un fapt împlinit, spre binele păcii și al culturii*. După ce s'a întâmplat aceasta, *apoi pricipură și toți ceilalți miniștri următori ai regatului, că aceasta este unica politică folositoare și au urmat-o cu credință*.

„Politica aceasta sobră a fost lipsită de orice romantism ;

ea nu înseamnă o înfrățire de popoare. România nu-și reneagă nici frații din Ungaria... Națiunea nu pierde din vedere idealele depărtate, *poute nerealizabile...*"

Adaug și al cincilea nume: al Regelui.

Textul citat din d. N. Iorga este influențat de o pagină din memoriile regelui (Vol. IV, p. 413). Regele, îndurerat de pierderea Basarabiei, se convinsese că sentimentafitățile tradiționale de *co-ortodoxism* sau de *co-latinitate* nu mai au rost în politică; că pacea de care avea nevoie ne-o garantează mai cu succes Germania; și că întoarcerea spre triplică eră necesară. Ioan Brătianu eră de aceeași părere. Și Regele și Ioan Brătianu se duseră la Berlin, Viena sau Gastein, ca să puie bazele noiei orientări care *in afară (äusserlich)* se văzū abiă la 1883, care eră deci, după însăși vorba Regelui, mai veche decât 1883, care *va fi fost*, probabil, mai veche și decât 1 Ianuarie 1881, când apărū articolul d-lui T. Maiorescu.

Este interesant că memoriile Regelui încetează tocmai la acest moment; că cel mai autentic martor neîntreput al curentului nou nu a mai dat nicio informație, lăsându-ne să judecăm numai pe temelul faptelor de notorietate publică. Faptele acestea nu au nevoie să fie înșirate cu amănunte: Se știe că împăratul Francisc Iosif a făcut o vizită țării și Regelui; se știe că moștenitorul lui a venit la Sinaia; s'au înregistrat și comentat de câteva ori vizitele făcute la Viena de Regele nostru: Nimeni nu a protestat.

Nu mai acum, de curând, ni se spune că ar fi o greșală să ne aruncăm într'o alianță cu Austria, al cărei scop evident nu ar fi altul decât să ne facă să părăsim drepturile *naționale* ce le-avem dincolo de Carpați, drepturi cari singure ne pot creă un viitor mai demn, mai mare. Celce ziccă aceasta este o autoritate. Totuși îmi ieau libertatea să afirm că de astădată Austria are *alte* scopuri, mult mai serioase și mult mai însemnate și pentru noi, nu numai pentru ea și anume că astăzi grija Austriei este numai lupta împotriva strănerii brâului slav care ne va înceinge și pe noi. Și mai afirm că grija brâului slav este atât de covârșitoare, încât la Românii săi nici nu se *poate* gândi astăzi.

Aiă Austria și acel scop! Fie acuza adevărată, deși ea

moriei noastre? Vom uita noi ce nu se poate uita? Copiii și nepoții noștri, pe care zilnic îi învățăm tot înțelesul idealului național, vor uita? Și dacă problemele noastre nu ne vor îngădui să ne avântăm cu fapta către cel mai înalt ideal național, generațiile următoare nu vor fi mai sănătoase avându-l, dorindu-l și înaintând spre el cu energii susținute de el? Problemele generațiilor nu se comandă, ci se ivesc. Este destul dacă ne preparam pentru înțelegerea lor.

IV. O politică daco-romană *acum* ar fi o despărțire în două a neamului.

Se aud voci neoportune.

Domnul N. Iorga ne aduce chiar acum aminte că avem un ideal național „unic și etern” pe care nu-l putem ajunge fără aliații noștri de peste Dunăre ²⁾. Iar pe d. Dr. C. Racowsky îl prinde chiar acum mila de „suferințele fraților români din Transilvania”. Pe acest domn, cu care noi nu vom să fim frați, îl înțelegem; mai greu pe d. N. Iorga.

Aruncați ochii dincolo. În Bucovina, din Rădăuți, Suceava, Siret n'a lipsit un singur om care, primind ordin de chemare, să nu se fi prezentat imediat la regimentul său — zice o corespondență a „Dimineții”. Bucovinenii țărani și târgoveții alcargă sub drapel, în contra Rușilor. Iar un intelectual de ai lor cuprinde sufletul curentului popular într'un pasaj din „Universul” (18 Nov.): „Austro-Ungaria, uriașa monarhie cu 50 de milioane de suflete, cari și-au amestecat țărâna pământului lor cu sudoarea și cu sângele lor, așteaptă liniștită și hotărâtă un agresor. Dacă nu va veni, *ceea ce se crede mai mult decât sigur*, bine. Va îndrăzni însă să vie, atunci toată frica manifestată de tinerile soții ale rezerviștilor încorporați și gemetul unor pseudo-politicieni ocazionali se vor izbi în primul rând de stânca Bucovinii care îl va nimici. Cu demonstrațiuni pentru pace și cu manifestarea fricei de războiu și a neîncrederii proprii încă nu s'a împiedecat vre-un atac inamic, ci numai cu fruntea sus și cu cuvintele din bătrâni: „Tu-mi vrei țara; vino de ți-o iea!”

Bucovinenii și Ardelenii vor lupta cu Rușii și noi — vom cochetă cu Bulgarii și vom privi la Ruși?!

1) Scrisoarea din „Neamul Românesc” dela 16 Nov. c.

Ardealul a vorbit în acelaș sens, în Camera Undarici. A vorbit prin Dr. A. Vaida, care, după „Românul“ dela 1. XII. 1912, a zis: „Cred sosită vremea, ca în legătură cu această chestie să spun câteva cuvinte și despre iredentism, *dacorumanism*, panslavism și pangermanism. Am fost învinuiți. Eu n'am văzut însă agitalor pangerman, ci am văzut numai bărbați germani, care se luptă pentru limba maternă și pentru națiunea lor; am văzut asemenea Slovac, Sârb, Rutean și foarte mulți Români. Dar fiecare eră străin de ideia iredentismului, eră străin chiar și de dorința de a ne desface de țară și monarhie. Și tot atât de străină este România față de acest gând. Expresia dorințelor unui popor sunt șefii lui; în aceștia se cristalizează voința și dorința publică; și dacă în România ar fi o astfel de voință publică iredentă, atunci să nu credeți dv., că munții Carpați ar putea să fie un destul de puternic mețerez, care să poată opri svâcnirea inimilor și dorința sufletelor. Tot așa și în acel caz, dacă noi am nutri astfel de idei, acelea ar fi zmulș cu ele opinia publică din România. Dar tocmai faptul, că noi totdeauna am fost fii credincioși ai acestei patrii și că România totdeauna a fost în alianță sau în cea mai intimă prietenie cu monarhia noastră, este cea mai incontestabilă desmințire a tuturor zvonurilor și bănuielilor că noi sau frații noștri din România am face iredentism.“

Și Ardealul este deci încă tot pentru împărat!

Pe cine voim să liberăm acum? Pe cine nu primește liberarea?

Bunul simț politic ne va ține uniți și de astădată. În fața eventualului războiu cu Rușii vom fi una și toți contra lor.

V. Observați în presă, în telegramele ce curg spre București. unde apare tendința de a ne rupe de lângă triplică. Până azi „*Le Temps*“ primește din *Petersburg* știrea că guvernul român și-a schimbat orientarea politică, că intimitatea cu triplica „va deveni curând ceva din trecut“, că România pleacă spre tripla înțelegere (Gazetele din 20 Nov.). Tot „*Le Temps*“ primește și din *Londra* aceeași știre, care-și descopere și izvorul: „După unele avizuri autorizate din Balcani“ România ar fi evoluat spre aliații balcanici, deoarece altă politică este incompatibilă cu revendicările sale asupra Românilor din Transilvania. În ziarul antidinastic din București te-

legrama aceasta este publicată sub titlul: „Regele Carol deza-probat de națiune“! Din 15 Nov. pornește dela Sofia tele-grama a treia, rezumând un articol din oficiosul „Mir“, care exprimă dorința ca România să intre în alianța balcanică și speranța că este aproape ziua „când România va fi mândră de-a fi alături cu noi“ și când „în momentul critic“ ei, Bul-garii, vor putea fi pentru România mai folositori decât oricare altul.

Londra și Petersburgul informează deci Parisul și Sofia se descopere ca „avizul autorizat din Balcani“.

Iar Sofia se pripî crezând că o idee fugitivă a d-lui N. Iorga este un crez al României.

Tripla-înțelegere ar fi avut o *mare* sărbătoare, dacă acest lior al ei ar fi devenit o bucurie constantă. Nu a devenit și nu cred că va deveni decât după ce-i vom fi luat Basarabia pe care astăzi o ține 'n jug și Franța și Anglia, cari sunt cârjile tari ale Rusiei bolnave încă de frigurile japoneze și ale revoluției.

VI. Cu ultimele idei am ajuns în centrul politicei *mondiale* și la raportul în care noi ne punem cu ea.

În centrul ei stă de câteva zile declarația simplă și hotărîtă a cancelarului german Bethman-Hollweg. El a declarat:

- 1) că Germania ține la amicitia statelor balcanice, mai ales din punctul de vedere economic;
- 2) că Turcia va fi susținută ca factor economic și *politic*; și
- 3) că pe Austria o va apăra contra oricărui atac ori de unde ar veni.

Tripla-înțelegere va chibzui acum până unde poate înaintă fără să trezească furia teutonică și ce trebuie să facă, dacă voiește războiul general.

Intrucât o privește pe Turcia este remarcabil că Bulgarii și-au făcut socoteala și cu eventualul războiul general. „Mir“ (din 30 Nov.) a discutat și desfacerea Turciei prin războiul general și a zis: Dacă el nu vine, vom deschide Turcia pentru comerțul nostru; dacă vine, pieirea ei este sigură și aceasta ne va fi de mare folos! Dar nici nu-i nevoie de citații din „Mir“. Eră în firea lucrurilor ca Bulgarii să cugete și la războiul general, care până astăzi a fost pus de mii de ori în legătură cu eventualele evenimente din Balcani, cari se petrec acum.

Să ne întrebăm deci: Cui i-ar profita desfacerea Turciei și vom ști atunci și cine o prepară.

I-ar profita triplei-înțelegeri.

Iată cum concep Nemții, creierul și coloana vertebrală a triplecii, eventualul profit al triplei-înțelegeri.

Bismarck accentuă adeseori că marele contrast al lumii noastre este Anglia: Rusia. La congresul din Berlin s'a dat ultima luptă mare diplomatică între cele două puteri, dintre care Rusia trece drept marele pericol al Indiei. Acum Japonia expansivă a primit să fie soldatul Angliei în Orientul extrem, a învins, s'a lătit și așteaptă proximalul prilej să se mai întindă încă. De așa soldat și Angliei i s'a făcut puțină răcoare în inimă. Deocamdată Rusia îi silită să caute o înțelegere cu Anglia. Ce grandios triumf al Angliei! Anglia, liniștită despre Ruși, poate urmări cu pași repezi consolidarea marelui său stat maritim. Din Canal până în Gibraltar, în Malta, în Cipru, în Egipt drumul este scurt: îl scurtează vaporul: este și sigur: îl apără o flotă tare. Egiptul nu-i încă sigur și trebuie să devie de veci, iar între el și Ind este încă Arabia și Persia. O cucerire îndrăzneată în Arabia și în Persia ar produce un teritoriu neîntrerupt până la Ind. Și Anglia îl va încercă. Paul Rohrbach (un însemnat scriitor politic german) vede în minte clar cum odată trenul englezesc va lua la Beirut pe cei ce vor descăleca din Cipru și Egipt și-i va duce la Damasc, Palmira, Bagdad, încolo, înainte... (ținând piept cu concurentul german de pe linia Bosfor, Konia, Bagdad. Pentruca această evoluție să fie cu puțință, Rusia și Franța trebuie să consimtă și să lupte pe continent pentru marele negustor englez.¹⁾

Și iată că înțelegerile se făcură. De mult încă.

În 8 Aprilie 1904 Anglia se înțelese cu Franța într'un acord colonial, despre care Carl Peters (alt ilustru scriitor german) susține că este cel mai însemnat acord al ultimelor decenii.²⁾ Franța recunoaște protectoratul de fapt asupra Egiptului, iar scriitorii francezi (de ex. Morel) îl socotesc acum și protectorat de drept. Franța nu va mai fixa limită de timp ocupației Egiptului, iar Anglia va face Franței acelaș serviciu

1) Paul Rohrbach. *Deutschland unter den Weltvölkern*, și: *Der deutsche Gedanke in der Welt*.

2) Carl Peters. *Zur Weltpolitik*.

în Maroc. Mână liberă! În aceeași zi se regulară și granițele, influențele și selimburile în Africa și Asia. Anglia a fost generoasă cu Franța: a *dat*. Nu ca să iea mai târziu de-aiurea?)

Și iată că înțelegerile se făcură. De mult înăcă.

În 31 August 1907 se făcù cu Rusia. Ce spectacol grandios! Țarul și regele Angliei tăiară Persia 'n trei, una mică, una mică, una neutră, la mijloc: părților li s'a zis „sfere de influență“, cu un viitor sigur. Afganistanului i se asigură independența, dar se hotărî ca Rusia să convorbească cu el prin Englezi. Și Tibetul rămase întreg, dar cu el se va vorbi prin China. Ce claritate în Asia!

Numai despre Turcia nu se vorbește la lumina zilei. Dar ce s'a vorbit, se simte.

S'a vorbit la Reval în 9 Iunie 1908, trei ani și ceva înainte de moartea lui Eduard VII. La Reval s'a decis ca disparițiunea Turciei să înceapă din Balcani; ca Anglia să iea Arabia, Mesopotamia și Persia sudică; în vreme ce Rusia se ve mulțumi cu Armenia, Curdistanul și Persia nordică. Aliații mai mici vor primi cadouri mai mici, *douceurs*. Acestea se și văd acum: *status-quo* în Balcani nu se poate susține; Asquith nu poate să nu recunoască învingătorilor pământul câștigat; etc.

Revalul nu a rămas o enigmă neghicită. Austria prevăzătoare s'a grăbit să-și anexeze definitiv Bosnia (27. II. 1909); Italia a plecat în Tripolis, unde i se dase de mult sfat și invocă să plece; iar junii Turci - mai fără noroc și cu mai puțină minte - făcură o revoluție, ca să taie căl se va putea din prefețele amestecului străin. Ce trebuia să înceapă îndată după Reval, începù abia în toamna aceasta.

Începătorii, Bulgarii, știu deci foarte bine ce fac când în „Mir“ vorbește țării lor despre o eventuală desfacere totală a Turciei și despre mai marele lor viitor în acest caz. Ei au la spate, cu nuanțe, cu cântăreli speciale, toată tripla-înțelegerere care și față de ei își apără, firește, întâiu interesele sale.

Când cancelarul Bethmann-Hollweg declară acum că Turcia este pentru Germania și nu factor *politie*, el spune acest lucru și Balcanicilor și triplei-înțelegeri: Triplcia nu va lupta deci numai pentru Austria sau Italia, ci și pentru Turcia.

Așa s'a lărgit și s'a consolidat marele contrast în care noi stăm ca cei despoinți de Basarabia, ca cei ce vom putea fi

încălcați mai ușor de nordica labă de urs, ca cei ce fatal vom pune o mână vitează ca împreună cu triplă să învingem un dușman mare, dar mai mic decât Plevna și decât Mucedenul. Seria Plevnei și Mucedenului nu s'ar putea continua în Polonia ?

Seria noastră ar putea fi : un cadrilater inexpugnabil în Sud ; o serie de cetăți strașnice, un val modern al lui Traian la Nistru ; și apoi vom cerceta și dacă mai este nevoie să plecăm și la munți...

Domnul D. A. Sturza zicea la 1890 și zicea bine : „Nu Românii vor provoca această luptă, căci ei nu au provocat niciodată pe vecinii lor, dar când vor fi chemați, ei trebuie să fie pregăliți și oțeliți, gata a susține lupta și a *învinge!*“

G. Bogdan-Duică.

Fig. 8. — *Serbia*
Români ungureni în Začiar (omul din stânga e Sârb)

Cuvântările d-lui V. Arion

I.

Domnilor,

V'am chemat aci, ca să vă spunem că prin puterea faptelor de război, prin izbânzile aliaților balcanici în contra Turcilor se va creă în curând în Peninsula balcanică o stare de lucruri, care pentru Românii din Macedonia va însemna ștergerea definitivă a ființei lor ca neam românesc, peirea pentru totdeauna a naționalității române din Balcani, a acelui neam de oameni cari trăesc în văile și munții Macedoniei, Epirului și Tesaliei de aproape două mii de ani, cari au întemeiat acolo împreună cu Bulgarii împărății, cari au urcat treptele tronurilor împărătești ca Ioanițiu, cari au dat Grecilor eroi ai independenței țării lor, ca Colocotroni Vlahul, Românilor din Ungaria pe mitropoliitul Șaguna, nouă pe eroul Mihăileanu, și cari, persecutați din toate părțile, uciși de antarți și de comitagii, reușiseră totuși să-și păstreze sub Turci existența lor de neam deosebit.

România are în acest dezastru care amenință pe Românii din Turcia o grea răspundere.

În fața energiilor sălbătice, cari se deslănțuiau în preajma noastră, noi am stat nepăsători și sceptici. Avântul spre o viață nouă, mai puternică și mai bogată, care ca o furtună a cuprins pe vecinii noștri acum câteva săptămâni, pe noi nu ne-a atins, în noi n'a provocat nici o mișcare, nici o tresărire de voință.

N'am văzut și n'am prevăzut nimic. Voința noastră a rămas nehotărâtă; idealul nostru neguros.

Și astăzi când, prin jertfe de mii de vieți, alții au pus stăpânire de fapt pe ținuturi în cari a strălucit altădată o viață românească și unde și astăzi trăese atâția Români, astăzi noi sântem reduși să venim aci și prin vorbe să căutăm să deșeptăm în Domniile-Voastre mânia pentru nedreptatea ce se face fraților noștri, grija pentru soarta ce ne așteaptă și pe noi în viitor.

Venim cu vorbe și ne dăm seama cât de slab și fără putere e cuvântul în împrejurările de astăzi.

Ne dăm seama că astăzi un soldat care știe să mănuiască bine o pușcă face mai mult decât cel mai strălucit orator.

Acești soldați noi îi avem, puterea nu ne lipsește. Dar ne-a lipsit la momentul hotărâtor omul care să știe să se folosească, în profitul țării și al neamului, de această putere.

Găvernul nostru n'a auzit decât prea târziu bubuitul tunului în Balcani.

De unde vine această inacțiune a noastră?

Ne-am legat, Domnilor, prea mult de alții, am primit față de ei o situațiune prea dependentă.

Am luat fără nici o nevoie o atitudine de protejați ai unei mari puteri și ne-am interzis astfel, fără niciun cuvânt, dreptul d'a vorbi noi, în numele nostru propriu, cu aliații balcanici pentru interesele noastre deosebite.

Vom aștepta acum conferința europeană, pentru ca, după ce vom fi puși în fața unui fapt împlinit, unor euceriri consfințite prin pacea dintre beligeranți, să discutăm acolo, sub protecțiunea marilor puteri, revendicări insuficiente și problematice, pe care le-am fi avut desigur mult mai largi, de am fi știut să afirmăm la timp individualitatea noastră separată și de sine stătătoare.

Căci, D-lor, la conferință nu se poate discuta chestiunea balcanică decât în complexul ei și din punct de vedere al intereselor marilor grupări ale puterilor europene, iar noi avem interese ale noastre proprii în Balcani.

În Balcani noi avem înainte de orice un mare interes, care e acelaș cu al popoarelor aliate: triumful principiului naționalităților.

Dar să fie triumful principiului întreg, desăvârșit, aplicat tuturor, fără deosebire de neam sau de biserică!

Avem un interes, vital pentru noi, ca peste tot și oriunde și mai cu seamă împrejurul nostru acest principiu al naționalităților să triumfe.

Acestui principiu îi datorese popoarele balcanice rechemarea lor la viață. Ele nu pot călca acest principiu fără a sdruncina temelia pe care e clădită viața lor de stat.

Cecace Sârbii, Bulgarii, Grecii cer pentru dânșii nu pot refuza Românilor și Albanezilor.

Un naționalism care întunecă sentimentul dreptății este o monstruozitate: el dă pe față barbaria reală, sălbătăcia înăscută a celor ce vorbesc în numele lui.

Se va zice: aliații sânt biruitori și dreptul celui mai tare vorbește! Ar fi o crimă; sper: o imposibilitate. Nu se poate hotări despre viața popoarelor numai prin faptul brutal al războiului!

Principiul naționalităților în puterea cărui au fost chemați la viață Bulgarii, Sârbii, Grecii nu este numai un principiu de luptă. Energia pe care ei o deșteaptă nu trebuie pusă numai în slujba egoismului de rasă.

Principiul naționalităților este una din *formele culturii morale* europene, o formă a acelui sentiment rafinat al echității, care cere respectul dreptului fiecăruia.

Peste acest respect al dreptului fiecăruia, al dreptului Românilor din Turcia, nu pot trece astăzi Grecii, Sârbii, Bulgarii, numai pentru că o întâmplare fericită a făcut ca faptul brutal al biruinței să fie astăzi de partea lor.

În orice caz, România nu poate lăsa ca acest principiu, care este *toată viața sa de astăzi, toată nădejdea ei de mâine*, să fie călcat în momentul când la sudul Dunării se ridică state puternice, ale căror gânduri ea nu le poate ști.

Trebuie să avem îndrăzneală luptei astăzi, dacă nu vrem să avem mâine desnădejdea înfrângerilor sigure!

II.

Domnilor,

Sânt acum câteva săptămâni, la începutul războiului bulgaro-turc, s'au petrecut la Șiștov, în Bulgaria, următoarele fapte:

Era ziua plecării din Şiștov, cu destinație pentru granița turcească, a regimentelor de infanterie 33 activ și 54 rezervă. Aceste regimente sunt compuse aproape exclusiv din Români.

Ziua plecării regimentelor de infanterie 33 și 54 a fost o zi de sărbătoare la Şiștov. Magazinele s'au închis, orașul a fost împodobit cu flori și steaguri bulgărești.

În biserica cea mare a orașului s'a făcut slujbă dumnezească și preoții au ingenuchiat cerând lui D-zeu izbândă pentru Bulgaria.

După slujba dumnezească s'a urcat în amvon preotul Ștefan Milanoff și din nou s'a rugat ca crucea să biruească semiluna.

Dar preotul Ștefan Milanoff a spus atunci că cei mai mulți soldați din trupele din garnizoana Şiștovului sunt Români, și preotul bulgar a lăudat pe soldatul român, care e viteaz și patriot. El a amintit și de vitejia ostașilor români, cari au căzut la Plevna și au cucerit cu viața lor libertatea poporului bulgar.

Colonelul regimentului de infanterie activ No. 33, Ciocaroff, a luat atunci cuvântul și a spus că e mândru că are sub comanda lui soldați români.

Eroismul soldatului român s'a dovedit la Plevna și s'a mai dovedit eroismul soldatului român, *luptând pentru Bulgaria*, și în războiul cu Serbia din 1886, a spus colonelul Ciocaroff.

Și așa, cu mari laude pentru vitejia lor, au plecat pe câmpul de luptă Românii din Şiștov, însoțiți până la porțile orașului de o mulțime entuziastă, care-i acoperia cu flori și cu urări de izbândă.

Curând după aceea regimentele românești din Bulgaria au intrat în luptă; ele au săvârșit la Kirkilisse și aiurea acte de adevărat eroism, și azi cei mai mulți din soldații români dorm somnul cel vecinic pe câmpiile sângeroase ale Traciei.

Domnilor, nu pentru prima oară mor vitejește în războaie soldați români pentru cauze cari nu sânt ale lor. În Caucaz, la Custozza, la Kirkilisse Românii își dau viața într'o nebulie de jertfă pentru alții. Și pe când dânșii cad cu miile în războaiele de cucerire ale altora, d'abia dacă trece pe fețele impasibile ale țarilor și ale împăraților, cari îi trimit la moarte, o umbră slabă de mulțumire.

Ca Cesarii romani de altădată, cari d'abia aruncau o privire ostentă pe gladiatorii cari muriau în arenă, așa d'abia își apleacă ochii,—nici odată gândul, nici inima — împărații și țarii către ostașii români, cari cad pentru desăvârșirea visurilor lor de mărire.

Nu credeți, Domnilor, că prea mult ne-am jertfit pentru alții, că a venit în fine vremea ca cel puțin soldații *români* să nu mai lupte decât pentru cauze românești ?

A venit vremea ca sângele prețios al acestui neam să nu mai curgă pentru cauza dușmanilor noștri!

Toate puterile neamului pentru țara românească, pentru neamul român!

Să avem mândria cauzei românești! Și să înțelegem că e mai nobil, mai sfânt, să luptăm pentru neamul părăsit și apăsat al Aromânilor din Macedonia, pentru țara noastră, decât să ne pierdem în valurile unei armate împărătești, oricare, luptând pentru idealuri cari nu sânt ale noastre!

